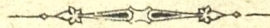

მეფე ირაკლის

გლესი

Handwritten signature or initials

გ მ ი რ ე ბ ი

ზ. ჭიჭინაძისა.

მეორე გამოცემა

ბათონი

სტამბა ძმ. თეართქილაძეებისა

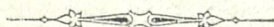
1902

მეფე ირაკლის

გლესი

გ მ ი რ ე ბ ი

წ. ჭიჭინაძისა

მეორე გამოცემა

ბათოში

სტამბა შმ. თავაწთჭილაძეებისა,

1902

37651

Дозволено цензурою 24 Января, 1902 г. г. Тифлисъ

კახთა თეგურიშვილი

მეფის ირაკლი მეორის დროს, რომელსაც საქართველო დიდს განსაცდელში უოფილა ჩავარდნილი, ხშირად ისეთი გმირები გამომჩენილან ჩვენში, რომლებსაც თავიანთი სიმსწით, სიჭკველით და ვაჟკაცობით საღისის ბედი და იღბალი უტრიალებიათ.

ამ გვარი გმირები თითქმის ყოველს მსარეს ღყოლიან საქართველოს: ქართლში, კახეთში, ჯავახეთში და იმერეთში; ამათ უღვაწინათ სამშობლოსთვის, დედა-ენისთვის და ქრისტიან საწმენოებისთვის.

ჩვენ მოვალენი ვართ, ყურადღება მივაქციოთ ამ გმირების ამბებს და თუ რამ გავიგონოთ, ჩაწეროთ და გავაცნოთ ჩვენს საღსს. უეჭველია, ამ გვარი წერილები ჩვენი ცნობების ისტორიის მასალათ გამოადგება.

მეფის თეიმურაზ მეორის დროს საქართველო დიდ განსაცდელში იყო ჩავარდნილი; ეს ვატროსანი და გლეხი საღსის მოყვარე მეფე ხან რუსეთისაკენ მიეშურებოდა, ხან სპარსეთისკენ და ხან რომაელთშიანც; რომ რამე საგებლობა მოეტანა თავისი საღსისთვის და ბოლოს ღრმა მოხუცებაში ტანჯვით რუსეთში გარდაიცვალა. მის შემდეგ გამეფდა მე მისი ირაკლი მეორე (1747 წ.), რომლის მეფობა წარმოადგენს დაუვიწყარს და გმირობით სავსე დროს საქართველოს ისტორიაში. ირაკლის მეფობამ ბევრად გააუმჯობესა საქართველოს მდგომარეობა.

მეფე ირაკლიზე და მის თანამედროვეზე ძალიან ბევრი ამბებია დაჩენილი საღსში; ამათი ქება ადრე ხშირად გვსმენია ჩვენი მოხუცებულეებისაგან. აი, სხვათა შორის, ერთი ამისთანა ამბავი ვაატა თეიმურაზიელზე, რომელიც სიტყვა-სიტყვით მომყავს აქ*.)

*.) ნამბობია ზაალ ბარათაშვილისაგან (გოსტამ გორდალად წოდებული).

ერეკლე მეორის დროს საშინელი არეც-დარეცა ხდებოდა ჩვენს ქვეყანაში. მეფე თეიმურაზი რომ გარდაიცვალა რუსეთში და ეს სპარსელებმა შეიტყეს ძრიელ აღავლავდნენ: ისინი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ერეკლე მეფე, მათდა დაუკათხავად გამეფდებოდა და ყეინისაგან ნებართვას აღარ ითხოვდა, რადგან ირაკლი უფრო რუსეთს უახლოვდებოდა და ევროპისაკენ ეჭირა თვალი.

სპარსეთის ყეინმა საჩქაროთ გამოგზავნა თავის „ვალი“ და დააყენა საქართველოში, რომ მეფე ერეკლესთვის თვალყური ედევნებინა. ამ დროსვე იწყეს თათრებმა ნავარდობა: საბარათიანოს, საციციანოს და ორბელიანთ მამულებს სულ აოხრებდნენ, სწვამდნენ და ჰბუკავდნენ; ხალხს ხოცავდნენ, ატყვევებდნენ და პატრონი კი არავინ იყო.

მთელს საქართველოს მოეფინა ხმა, რომ სომხეთის მხრის სოფლებში თათრები ნავარდობენ და ქრისტიანებს ხოცავენო. ამ ამბის შეტყობაზე მეფე ირაკლი ძრიელ შეწუხებულა, ისე რომ მისი შეწუხების ამბავი მთელ ქართლ-კახეთში მოფენილა.

ამ ხანებში მეფე ერეკლესთან მოვიდა ერთი მოხუცებული კაცი სოფელ თონეთიდან და მოახსენა შემდეგი:

—დიდებულო მეფევ და ბატონო, მე გავბედე და გიახელი თქვენ წინაშე, რათა მოგახსენოთ ერთი სათხოვარი, თუ ამის დასტურს დამცემთ.

—ბრძანე, მოხუცებულო კაცო! მიუგო მეფემ.

მოხუცმა დაიწყო:

—ჩვენს სოფელში და სხვა ჩვენი მხრის სოფელშიაც ბევრს ესმის თქვენი მწუხარება და მდევარის უყოლობა. ამა-და-ამ გამოჩენილ და ღონიერ ვაჟკაცმა ისურვა თქვენი სამსახური და თქვენთვის თავის დადება; მას ბევრი სხვა-და-სხვა ფალევიანი ბიჭებიც ჰყავს ამხანაგებად; ყველა ამათ ენატრება თქვენი სამსახური, თქვენს წინ თავის დადება და ვაჟკაცობა... თუ წყა-

ლობას იქმთ, მეფეო, და ნებას მოგვცემთ, ისინი გიახლებიან და თქვენს სამსახურს გასწევენ.

—კეთილი, კეთილი, ბერო კაცო! წადი და უთხარი, მოვიდნენ და ყველაფერს მივანიჭებ.

მეფემ მოხუცს ჯილდო მისცა. მოხუცი საჩქაროთ წავიდა თონეთში და ყველაფერი აუწყა პაატა თემურიშვილს. პაატა თემურიშვილმა შეკრიბა თავის ტოლ-ამხანაგები, ჩაიცვეს სალაშქრო ტანსაცმელი, შემოირტყეს საომარი იარაღი, შესხდნენ ცხენებზე და წამოვიდნენ ერეკლე მეფესთან. ესენი მალე მოვიდნენ ტფილისში და წარსდგნენ მეფის წინაშე. მეფემ შორი-დამ თვალი მოჰკრა და დიდათ ესიამოვნა და შესძახა:

—გადღეგრძელოთ ღმერთმა, შვილებო!

—ღღეგრძელ ბრძანდებოდეთ, ბატონო მეფეო! შეყვირეს ერთად გმირებმა. მიუახლოვდნენ მეფეს, დაიჩოქეს და მუხლზე აკოცეს. მეფემ ყველას ქოჩორი დაუკოცნა, აკურთხა მათი დედ-მამა და ყველას საჩუქარი უბოძა.

მეფე ერეკლე, იმის ძენი, ახლო ნათესავნი, სადარლნი, სახლთ-უხუცესნი, თავად-აზნაურები და ქალაქის ხალხი გაკვირვებულ იყვნენ მასზე. თუ პაატა თემურაშვილმა ამდენი მეომარი როგორ შეკრიბა ერთად, როგორ მოუყარა თავი და აიყოლიაო. თვით პაატა იყო მეტად ტან-მაღალი, მსხვილ მხარბეჭიანი და საკვირველი ღონის პატრონი, საყვარელი და მოსაწონი ყველა მის მხილველთათვის; თვით მეფე ერეკლესაც დიდათ შეუყვარდა პირველ ნახვის უმაღვე.

ამაზე მაშინ აი რა ლექსი გამოუთქვამთ სახალხოთ:

„პაატა თემურიშვილმა მთელი ქართლი შეჰყარაო,
ერეკლეს წიგნი მოსწერა: ნეტა შენთან გვატარაო!

საბარათიანო შეესძარ დიდიდამ და პატარაო!

თუ მტერს ნასალი არ დავდოთ. მომკალ შენი პაატაო!..

საბარათოს გაზდილ ბიჭებს ქება ვასმინე თქვენია!
თქვეს:—მასა ვენაცვალეებით, მისთვის დაზრდილი ძენიაო!..
და სხვ.

პაატა თემურაშვილი რომ მოსულა მეფე ერეკლესთან, მას შემდეგ არ გასულა დიდი ხანი, მეფე მომზადებულა გასამგზავრებლათ სოფელ პატარძელისაკენ, რადგანაც იმ დროს პატარძელი დაქცეული ყოფილა და უნდა ენახა და გაეახლებინა. მეფეს თან წაჰყვინენ პაატა და იმის მეომარნი, კარგად შეიარაღებულნი.

პატარძელის მახლობლად იმათ უნახავთ შებმული ურმები და იქვე რამოდენიმე ლეკი. მეფე და მის მხლებლებს გაუჩქარებიათ სოფლისაკენ: უნახავთ: ლეკები შემორტყმიან ციხესა და შიგ დამწყვდევულს ხალხს რაღაცას სთხოვენ თურმე. მეფე და პაატა თემურიშვილი დაეცნენ ლეკებს და ისე იფრენენ, როგორც შველებს; ზოგს მოჰკლავენ და ზოგს ქალაქისკენ წამოიყვანენ ტყვეთ. შემდეგ ამისა იმ ციხიდგან ხალხი გამოსულა და უამბნიათ მეფე ერეკლესთვის, თუ როგორ ააოხრეს ლეკებმა ივრის ხეობის სოფლები, ან იმათ რა დღე დაადგებოდათ, რომ შემთხვევით მეფე არ მობძანებულიყო იქით.

მეფემ ხალხის ნათქვამი მოისმინა. შემდეგ ამისა მეფის ბრძანებით დაიწყეს პატარძელის ციხის შენება

ამ შენების დროს პატარძელელ მელექსეებს გამოუთვამთ შემდეგი ლექსი:

პატარძელის ციხესა ლეკნი გარსა არტყიანო,
სამი დღე-ღამ გარეშამო რკინით ძირსა უთხრიანო,
ობლებს გამოიყვანებენ, ცრემლით დაბანენ პირსაო...
მარტო პაატამ იფრინა სამოცი ლეკი მტრისაო!
ერეკლემ ბელადი მოკლა; ლეკი მწარეთა სტირსაო,
სარდალმა და სალთ-ხუცესმა გმირობა ქნეს ქვეყნისაო.

პაატა თემურიშვილმა სისხლი დაღვარა მტრისაო!
მეფემაც შუბლზე აკოცა,— გმირობა ჰქენ ქვეყნისაო!..

ამ პირველის მაგალითით პაატა თემურიშვილს დაუმტკიცებია მეფის ირაკლისათვის თავისი მხნეობა და ერთგულობა. როდესაც ციხე აუშენებია (1758 წ.) მეფე დაბრუნებულა ქალაქში თავის ამალით და პაატა თემურიშვილისათვის უპირატესი ადგილი მიუნიჭებია. ამავე დროს ტფილისში გავარდნილა ხმა, რომ ვაშლოვნელი თამრო თათრებს დაუქერიათ და წაუყვანიათო. თამრო განთქმული ყოფილა მთელს საქართველოში: კაცურს ტანისამოსს იცვამდა თურმე და ხშირად ომში მონაწილეობას იღებდა. ამ ქალზე გამოუთქვამთ შემდეგი ლექსი, რომელსაც თემურიშვილი ძალიან აუღელვებია:

ვაშლოვანო, შემკობილო, ბოლნისო მეფის სოფელო,
მანდ რომ გმირი დაგეკარგე, თათრებს შეკრული ვყვეარო!
თუ ბიჭები ხართ, მიშველით, დამიხსნით, თქვენი ტყვე ვარო!
სამი დღეა მშიერი ვარ, ხელ-ფეხ შეკრული ვგდივარო!

თამროს დაქერის ამბავს მეფემდინაც მიუხწევია. მეფეს ორივე ხელეები მუხლზე შემოუკრავს და უთქვამს.

—ვაიმე, შვილო თამრო!.. და შეწუხებულა მწარედ. მეფის შეწუხება პაატა თემურიშვილს უნახავს და მოუხსენებია?

—ნება მიბოძეთ, ბატონო მეფევე, წავიდე, გამოვიხსნა თუ ის ქალი ამ ერთ კვირაში არ გაახლოთ, თავზე ლეჩაქი დამხურეთ და ვირზე უკუღმა შემსვით შესარცხვენათ ჩემი ვაჟ-კაცობისა.

ერეკლეს უბრძანებია:

—არა, შვილო, მე შენ მაგას როგორ გაკადრებ! შენ თუ უშველი თამროს და დაიხსნი, ეგ შენი მეტი ბიჭობა იქნება! სამაგიერო თუ მე ვერ შევძელი, ღმერთი გადაგიხდის.

ამ სიტყვების შემდეგ თემურიშვილი ამხანაგებით მომზა-

დებულა; მეფის ბრძანება აულია და, მღვდელ-მთავრის ლოცვა-კურთხევა, წასულა ყარაბაღისკენ და კითხვა-კითხვით შეუტყვია ადგილი, სადაც ქალი ყოფილა დატყვევებული. პაატას ერთ მეომარს თათრული ტანთ-საცმელი ჩაუცვამს, შესულა ყარაბაღს, ცხენის ვაჭრობა დაუწყვია და ხალხშიაც მალე გათამამებულა, რადგანაც ეს ქართველი გმირი მეტად მოხერხებული, ახოვანი და ლომ-გული ყოფილა. დანარჩენი გმირები ყარაბაღის მახლობლად ტყეში დაბინავებულან. ყარაბაღში შესულ ქართველს ბევრი ოსტატობის შემდეგ თამრო ვაშლოვანელის კვალისათვის მიუჯნია. ერთ სომეხს უთქვამს:

— ესა და ეს ლამაზი ქართველი ქალი ამ-და-ამ თათრის სახლშია დაპატიმრებული; ამბობენ ის ქალი მეტად ლამაზი და მასთან ხელ-ღონიერი არისო. იმას თუ მალე არა უშველეთ რა, დღეს თუ ხვალ, სპარსეთში წაიყვანენ.

— შენ ნამდვილად იცი, ვგ საქმე მაგრე იქნება?

— დიახ, სწორეთ ასე იქნება! მოახსენა სომეხმა.

ქართველ გმირთაგანი მაშინათვე დაბრუნებულა თავის ამხანაგებისკენ და ყოველიფერი უცნობებია. ამათ თათბირი ჰქონიათ და გადაუწყვეტიათ: ამელამ დავეცეთ იმ სახლსა და ქალი გავათავისუფლოთ. დანიშნულს დროს წასულან, დასცემიან იმ სახლს და ყველანი ისე ჩუმათ, ისე ოსტატურათ ამოუწყვეტიათ, რომ მათგან ერთი კაციც არ დარჩენილა; თათრებს ვერაფერი გაუგიათ. გმირებს თამრო ვაშლოვანი დაუხსნიათ, საჩქაროთ წამოსულან ტფილისისკენ, მეორე თუ მესამე დღეს ჩამოსულან ქალაქში, მეფე ერეკლესთან მოსულან და თამროც მოუყვანიათ. მეფეს მეტის-მეტად გაჰხარებია, პაატა თემურიშვილი და იმის გმირებისთვის შუბლზე უკოცნია, თავისის ხელით უხსამს ღვინო, თავის აზარფეშით უღვევინებია და თავისის ხელითვე უბოძებია მათთვის ხორაგი.

როდესაც დავით სარდალი და ეშქიყაბასი მეფის ბრძანებით მოემზადნენ წასავლელათ სპარსეთს ყეინთან, პაატაც მათთან გაჰყვა და გზაზე დაიკარგა. როდესაც ეშქიყაბასი და დავით სარდალი სპარსეთიდან დაბრუნდნენ და მოვიდნენ საქართველოში, სთქვეს: პაატა თემურიშვილი გზაში დაგვეკარგა, მგონი იმას არ უნდოდა ჩვენთან წამოსვლა, რასაკვირველია, პაატა აქეთ დაბრუნდებოდაო. ეს ამბავი მეფე ერეკლეს ძალიან ეწყინა და იტირა კიდევც.

მეფემ განიძრახა აქა-იქ კაცების გაგზავნა და პაატა თემურიშვილის ძებნა. ამასობაში პაატა თემურიშვილიც გაჩნდა ტფილისში და მალე მეფე ერეკლეს წინაშეც წარსდგა.

—სად იყავი შვილო, სარდალსა და ეშქიყაბას რათ ასცდი გზაში? ჰკითხა მეფემ.

—ბატონო მეფეო! ავით გავხდი, ერთ სოფელში შეველი და ვწამლობდი ჩემს თავს. კარგად გავხდი და გაახელით, მიუგო პაატამ.

—ახლა როგორა ხარ შვილო? ჰკითხა მეფემ.

—ღვთისა და თქვენის წყალობით კარგათ გახლავართ. მეფემ წყალობა მისცა, წყალობას გარდა ტანთსაცმელი და ახალი საომარი იარაღიც უბოძა, რადგანაც იარაღი ავითმყოფობის დროს დაეყიდნა. პაატა მალე კარგათ გახდა და ისევ ისეთი გმირთა გმირი შეიქმნა, როგორიც წინათ ყოფილა.

განვლო როდენიმე ხანმა და ტფილისში გამოცხადდა: სპარსეთის ყეინი საომრად მოდისო. პაატა თემურიშვილმა თავის ედიგრები შეკრიბა და საომრად მოემზადა. მეფე ერეკლეს ამათი დიდი იმედი ჰქონდა, პაატა თემურიშვილმა მეფეს სთხოვა:

—ბატონო მეფეო, მე გთხოვ ჩემის ჯარით ივანე სარდლის უკან დავსდგე. წინეთ ივანე სარდალი წავიდეს თავის ჯარით და მერე მე მივყვები.

— პაატავ, შენ რა გინდა. რომ მე წინ წავიდე დი მერე შენ წამოხვიდე? რას ნიშნავს ეს?!. შენ ღალატი ხომ არ გაქვს სახეში?

— მე, ბატონო, ცუდი და საიდუმლო რა უნდა მქონდეს? მე როგორ გავბედავ, რომ თქვენ ჩემზე უკან დასდგეთ!

— არა, შენ მხდალი ხარ! საქართველოს მოღალატე ხარ! თავი მოეჭრას ამას, მეფეო!.. კმარა ამის თავგასულობა!.. რაც ჩაიღინა, ისიც ეყოფა!.. ამ გაჭირების დროს პატიობა არ შეიძლება; ღალატი ცუდის საქმეა, მიუგო ივანე სარდალმა.

— ღალატზე-კი უკაცრავათ, ვინცა ბძანდება მოღალატე ის მე კარგათ ვიცო და მეფემაც. აქ ღალატის ლაპარაკის დრო არ არის.

— მაშ სადღა უნდა იყოს? შეეკითხა მეფე ერეკლემ.

— კარგი, ბატონო მეფეო. რაკი სარდალი ამას ბძანებს და მე ღალატს მწამებს, ამიტომ მოვახსენებ საქმე რაში მდგომარეობს.

— ბრძანე! მიუგო მეფემ.

— თუ ივანე სარდალს პირველათ ჩემი მისვლა უნდა, მაშინ მან თავისი ჯარი მე ჩამაბაროს, ჩემი მან ჩაიბაროს და მერე მე ვიახლები წინ და მაგან უკანიდგან უყუროს სეირს.

— მეფეო, ეს წუნკი ამ შავს დღეს სეირს უძახის! ეს მოღალატეა, მოღალატე... თავი, ამის თავი!..

— მოღალატე შენ ხარ, შენ! მიუგო პაატამ.

მეფე ერეკლემ პაატას საქმის ახსნა სთხოვა. პაატამ მოახსენა:

— სარდლის წინეთ მისვლა მე მიტომ გთხოვეთ, რადგანაც მე მაგის ღალატის ფიქრი მაქვს, რომ ეს მტერს უკან არ გამოექცეს; თუ ასე არ იქმს, მაშინ ეგ თავისის სუსტის ჯირით მტერს მცირეთ შეასუსტებს და მის შემდგომ, ჯარი როცა ჩემზე და ჩემს მხნე მღვერობაზე მივა, მაშინ ჩვენ ვიცით! მტერს

ისე გავაწყობთ, რომ ხსენებაც არ დარჩეს. აი საქმე ასეა, ბატონო მეფეო.

—ოჰო! ჩემს ღალატს ფიქრობ შენა? კარგი, ვნახოთ, იყოს მაგრე, მიუგო ივანე სარდალმა.

—სწორედ მაგრე ვფიქრობ, უთხრა მრისხანებით პაატამ.

—მე არ დავდგები წინ. მე შენი ღალატის ფიქრი უფრო მაქვს. უთხრა სარდალმა.

საქმე სანანუროთ გათავდება. წავაგებთ, მიუგო პაატამ.

—იყოს მაგრე! შენ რას დარღობ? მიუგო სარდალმა.

მეფემ პაატას დაწყნარება სთხოვა და საქმის შედგომა. მეფე პაატას მით უფრო ავალებდა ამას, რადგანაც ყველა დიდი თავადი შვილები ამის წინააღმდეგნი იყვნენ; ესენი ამბობდნენ, სადაც პაატა იქნება ომში მეთაურათ, იქ ჩვენი სარდლობა ფუჭია, ამაო, არა ჩვენი საკადრისი საქმეო. ერთი უბრალო კაცი ჩვენს მოპირდაპირეთ უნდა იდგეს მტრის წინაშე და სარდლობდეს, ამას ჩვენ ვერ მოვითმენთო.

პაატამ იკისრა მტერთან წინეთ შებმა. პირველ დღეს, როცა დაიწყეს ომი, პირველ გზისვე პაატა თავის ჯარით შეება მტერს, თვითონ პაატა ცხენზე იჯდა და ისე ომობდა; ომობდა ფიცხელ, გამირულათ. ამან და ამის მდევრებმა მტრის ძალი გააპეს, თითქმის შემუსრეს, მაგრამ მაინც ვერაფერი გააწყეს. პაატას გამირობას სარდალი შორიდან შურით უმზერდა. დაღამდა, დაეცა ბინდი და ომი შეჩერდა. გათენდა მეორე დღე და ომი ხელმეორედ გაჩაღდა. იმავე დღესაც პაატა დიდის გამირობით იბრძოდა. განსაცვიფრებელს სანახავს წარმოადგენდა მისი გამირობა, მხნეობა და ომი, მაგრამ მეორე დღესაც დამარცხდნენ ქართველნი. მესამე დღესაც დაიწყეს ბრძოლა. ამ ბრძოლაში გამირულად მოკვდა პაატა თემურიშვილი. იმ ადგილას, სადაც პაატა ომობდა მთლად გაწყდა და მოისპო ქართველთა ის ძლიერი მხედრობა, ის შესანიშნავი ქართველთა

მამულიშვილების დასი, რომლის იმედით ქვეყანა ცხოვრობდა. ცალ-ფეხ მოჭრილი პა ატა თემურიშვილი მოკლა მაჰმადხანის პირველმა მეომარმა სარდალმა. ამის შემდეგ ქართველთა საქმე აირ-დაირია. ქართველთ შუქმნეს კიჟინი:

— პაატა მოკლეს, პაატა მოკლეს! დავიღუპეთ, დავიღუპეთ! დავეციოთ, დავეციოთ... ხმალი, ბიჭებო, ხმალი...

პაატას ხმა გამოისმა შორიდან:

— გმირებო, გმირთა გმირებო! იბრძოლეთ, ჩემს სისხლს ნუ შეარჩენთ ამ უღვთოებსა.

პაატას სიკვდილმა დიდად შეაძრწუნა ქართველობა.

თვით პაპა ჩემმა, 17 წლის ნორჩმა, მოიტაცა იგი მტრის რაზმიდამ და გამოიტანა ქართველთ მხარეში.

დალამდა... გათენდა ქართველთათვის საუბედურო დილა. ამ დღეს მთლად აიშალა ქართველთა სარდლები და ჯარები სპარსელებმა იხელთეს დრო. ნახევარ ქართველებზე მეტი მეფითურთ მთიულეთისკენ წავიდნენ, რადგანაც აქ სიკვდილის მეტს, ვერაფერს იპოვიდა კაცი, ამ დროს-კი საქართველოს მეთაური სჭიროდა.

ბრძოლის ველზე დარჩნენ პაატას მეომარ-მდევერები; მეფეს მათთან დარჩენა უნდოდა, მაგრამ მისმა მახლობლებმა დააჯერეს ერეკლე, რომ იგი თავის შეწირვით სარგებლობას ვერ მოუტანდა საქართველოს და თითქმის ძალათ წაიყვანეს იგი. პაატას ჯართან სხვა-და-სხვა სარდლების ლაშქრებიც დარჩნენ. სპარსელებმა მთლად გასწყეიტეს პაატას ჯარი, ამის შემდეგ დაერივნენ სხვებს და მთლად მუსრი გაავლეს. დილის ბრძოლის შემდეგ სპარსელებმა დასვენებული ჯარი მიუსიეს ქართველებს და უწყალოთ ამოჟლიტეს ჩვენები. აბა რას ვიზამდით, ჩემო კარგო, როდესაც ერთს ასი გვცემდა? პაატა რომ ცოცხალი ყოფილიყო, შეიძლება შეგვეჩერებინა სპარსელები. ამ ომში საქართველოს მხედრობა გასწყდა; ტფილისი სპარსე-

ლებმა აიღეს და ნაცარ-ფერფლად აქციეს.

პაატა თემურიშვილის სიკვდილმა დიდი ზარალი მისცა ქართველობას: ის რომ ცოცხალი ყოფილიყო, შეიძლება მტერს ვერ გაემარჯვა, ქართველები არ დამარცხებულიყვნენ და თფილისი მტერს ვერ აეღო.

პაატა თემურიშვილმა აკათა თათრის ჯარია.
მაჰმადხანს თავი მოუკვდეს, დაექცეს სახლის კარია,
შიგ ისხდნენ მისი ცოლები. ცრემლებსა ღვრადნენ მწარია,
არ ნახოს არსად კეთილი, ღმერთმა უყლიტოს ჯარია,

ხოჯას პაატამ უჩვენა გმირობა ვაჟკაცისაო,
ჰკათა და ჰკათა თათრები, აყრიდა ქვა და კირსაო,
პაატა მოკვდა ცხენზედა, სისხლი სდიოდა პირსაო,
მოკვდა და თან გაიყოლა ცხონება მეუფისაო.

პაატა ცხენზე მოკვდარა... ვიდრე სული არ დაუღვევია,
მანამდის ცხენილამ ფეხი არ ვადმოუდგამს და თან უყვირია:

— ბიჭებო, ხმალი თათრებს! ხმალი ქალის ღორებს! ხმალი ჩვენს მტრებს!...

1876 წ. *)

გელა ნათელაშვილი.

მეთვრამეტე საუკუნის ქართველთ დედებმა თავიანთი ძალა და ღონე გმირების აღზრდას მოანდომეს; გმირობა და ვაჟკაცობას ესენი ბავშვებს აკანშივე უმღერდნენ. ასეთი დედებით სავსე იყო საქართველო და ნამეტურ არაგვის ხეობა და თუშ-ფშავ-სეკსურეთი,

*) პაატა თემურიშვილი შემოკლებით 1878 წ. გაზეთ „დროებაში“ დაიბეჭდა და 1879 წ. „თფილისის ვესტნიკში“ რუსულათა დაიბეჭდა ფელეტონად.

მაშინვე დედები ნათელ-მისილი აღმასნები იყვნენ. მეფე ერეკლესაც ამიტომ უყვარდა მთიულეთში ცხოვრება. მეფის სსოვნა ამ ერში დღევანდლამდე არის დარჩენილი

ბევრჯერ მეფე ერეკლეს ამ მხრის დედა-გაბეებისათვის საჩუქრები მიუწია და უთქვამს ასე:

— თქვენ, ხემა დედანო, დინსი ხართ ზატივისცემისა; თქვენ დინსუელ შვილებს უზრდით საქართველს.

მეფის ბრძანება ჭკუმიანტი იყო; მის დროს ჩვენგან ხსენებული ადგილები ქართველთა გმირების ბუდეთ გაჩნდა. ეს მთელმა საქართველს ერმა იცოდა და ამ მხრის ხალხს ეკელა ზატივისცემდა.

ამათი ვაყვანლობით გაკვირებულნი იყვნენ მეფე, მეფას ძენი, საზღაფნი, ხალხი და სამღვდელეობა.

მეფე ირაკლის გმირთა დასს დიდად ამშვენებდა გამოჩენილი გმირთა გმირი—გელა ნათელაშვილი. იმ დროს საქართველოს ბევრი გმირი ჰყვანდა; თითოეული მათგანი რითიმე გაირჩეოდა: ზოგმა ყველაზე კარგათ ცხენზედ ჯდომა იცოდა, ზოგმა ქვეითად შემორობა, ზოგმა მარტოთ ბრძოლა, ზოგმა რაზმში, ზოგმა ხმლის ხმარება, ზოგმა თოფის სროლა და სხვა ამ გვარ სამხედრო საქმეში გამოიჩინდა თავსა და უპირატესობის სახელს მოიხვეჭავდა. გელა ნათელაშვილი სხვა გამოჩენილ გმირებისაგან იმით განირჩეოდა, რომ სულ მცირე ჯარით გაილაშქრებდა მტერზედ. როდესაც სხვები ასი კაცით ვერ გაბედავდნენ მტერთან შემბას. გელა ათი კაცით შეემბებოდა, ხშირად გამარჯვებული რჩებოდა და მტერს სასტიკათ ამარცხებდა. გელამ კარგად იცოდა მაშინდელი საქართველოს მტრების —ლეკების ენა, ხასიათი და ოსტატობა ომში; გელა ამ ცოდნით სარგებლობდა და ლეკებს მუსრს ავლებდა.

გელა ნათელაშვილმა ბევრჯერ და ბევრს ალაგს გამოიჩინა გმირობა და საქართველოში მოსული ლეკები განდევნა. რამდენჯერ მომხდარა ასეთი ამბავი, რამდენჯერ ისახელა გელამ თავი... მას ვინ მოსთვლის?! გელას გმირობა ხალხს ძრიელს აკვირებდა.

მეფესაც ესმოდა ეს ამბები, მაგრამ არაგვის ერისთავები ჰვარავდნენ და აქარწყლებდნენ გელას გმირულ მოქმედებას და არაგვის ხეობაზე მოსულ მტრების განდევნას სულ თითონ იჩემებდნენ.

ერთ დროს მეფე ღუშეთში წაბძანდა და ბაზალეთელი გლეხის ნახვა ისურვა.

გელას აცნობეს, მეფე გიხმობსო.

გელას შეეშინდა, ვაი თუ რამე დავაშავეო! მაგრამ მაინც წავიდა; მას თან გაჰყვა დედა: სხვების ღალატით ჩემ შვილს მეფე არ გაუწყრესო. დედა და შვილი მალე მივიდნენ სასახლეში და მეფე ერეკლეს გამოეცხადნენ. ერეკლემ შეხედა მათ და შეატყო, რომ დედა-შვილნი უნდა ყოფილიყვნენ და ჰკითხა დედას:

— თქვენ დედა-შვილნი ხომ არა ხართ?

— დიახ, გახლავართ! ჩვენ ერთად ვიახელით: მარტო ვერ გამოუშვი ჩემი შვილი, შენი კირიმე. მტრის შიში მაქვს ვაი თუ მეფეს რამე ტყუილი ასმინეს და მეფე ჩემს შვილს იხმობს დასასჯელად, ამისი მეშინოდა და წამოგყევი ჩემ შვილს, — მიუგო დედამ.

— დიახ, დასასჯელად გიხმეთ! მიუგო მეფემ, მიუახლოვდა დედა-კაცს, ძუძუებზე აკოცა და ასე უთხრა:

„ჩვენო დედაო, ვენაცვალე შენს ძუძუებს, რომ ასეთი ვაჟკაცი გაგიზრდია. შენი შვილის გვარი გმირები ღმერთმა სხვა დედებსაც მისცეს“. მეფემ დედა-კაცს საჩუქრები მისცა: საკაბე, კრიელოსანი, ფული და ძვირფასი აკვანი შვილი-შვი-

ლების აღსაზრდელად.

ახლა მეფე გელას მოუბრუნდა და გაიცნა იგი. გელამ მუხლზე აკოცა, მეფემ უშლზე. ირაკლიმ, ამასაც საჩუქარი უბოძა: ხმალი, ხანჯალი, თოფი და სხვა იარაღი მისთვის და მის მდევრებისათვის.

მეფემ ჰკითხა:

— შენი გვირობის ამბავი ყველაფერი ვიცი. ახლა მითხარი თუ, რა გნებავს ჩემგან და რას ითხოვ, რომ მე გიბოძო?

— არასფერს... თქვენს დღეგრძელობას და სიცოცხლეს!.. მიუგო გელამ.

— მაინც, გენდომება რამე? უბძანა მეფემ.

გელა ნათელაშვილი დიდი პირუტყვის, მეტადრე ღორის, პატრონი ყოფილა. არაგვის ხეობაზე ასეთი შეძლებული და თანვე განთქმული არავინ იყო. მეფე ერეკლეს გელამ არაგვის ხეობაზე საძოვარი ადგილები და ქალები სთხოვა. მეფემ მაშინათვე უბოძა.

მეფის ასეთმა მოწყალებამ გელა ნათელაშვილზე მეტათ კარგი გავლენა იქონია. გელას სახელი უფრო განითქვა; თავადიშვილები ვეღარ მტრობდნენ, რადგანაც ამათ კარგათ შეიტყეს, რომ ერეკლე გელას სწყალობდა. ყველა გაცემით ისმენდა მეფეს და გელას გაცნობას: ერეკლე მეფემ გელას დედას ძუძუებზე აკოცა, აკვანი, ფული და საძოვარი ადგილები აჩუქაო.

მეფის მფარველობის ქვეშე მყოფ გელას საქმე ერთობ კარგათ წაუვიდა. იმ ხანების მშვიდობიანობა გელას მეტათ ხელს უწყობდა; იგი მალე უფრო მეტის შეძლების პატრონი გახდა, ნამეტურ პირუტყვი გაიმრავლა, უფრო ღორები.

ერთს დღეს გელა ეახლა მეფე ერეკლეს თფილისში და მოახსენა:

— ბატონო მეფეო, მე ამდენი ათასი ღორის პატრონი გა-

ხლავარ და ნება მიბოძეთ, ნიშნათ თქვენის მოწყალებისა და ჩემი ერთგულობისა, ყოველ წელს მორიგ ჯარისათვის სამასი ტახი მოგართვათ და ორასი ფუთი ჯაგარი!

მეფემ ნება დართო.

ამის შემდეგ გელას მოჰქონდა მორიგ ჯარისათვის ყოველ წელს სამასი ღორი და ორასი ფუთი ჯაგარი.

მალე გელა მეფეს დაუახლოვდა. ირაკლიმ ამას ნება მისცა, სამეფო სასახლეში, ჯარის-კაცთა დაუკითხავად, შესვლა. მეფისგან ეს დიდი მოწყალება იყო. გელამ ეს კარგათ იგრძნო და ამიტომ უფრო ერთგულ მეომრათ გარდაიქცა. საქმე ისე მოეწყო, რომ ხშირად, როცა ლეკები შემოიპარებოდნენ თუშ-ფშავ-ხევსურეთში, ან არაგვის ხეობაზე, მაშინ ამათთვის ერეკლე თითონ არ გაირჯებოდა, გელას შეატყობინებდა და გელას მიუსევდა მტერს და მერე იმან იცოდა, როგორ განთანტავდა ლეკებს. რამდენჯერ და რამდენ ალავას ამას მტერი ჯაფავს, რიცხვი არ არის!

გელა ნათელაშვილი იყო მოსული ვაჟკაცი, ხელ-ღონიერი და მტრის მოპირდაპირე; საქართველოზე მოსულს მტერს გამირულათ იერიშით მიესეოდა და თავზე მეხვიით დაეცემოდა.

თიონეთის მთების ახლო მცხოვრებელი ლეკები ერთხელ მცხეთას დაეცნენ; აქ უცებ გამოჩნდნენ გელა და მისი მღვერები და მტრებს დაეცნენ, ბევრი დახოცეს ბევრი განდევნეს. ლეკებთაგანი ზოგი არაგვისკენ გაიქცა, ზოგი მტკვრისკენ, ზოგნი გელამ დაიჭირა. მეორე დღეს გელა თავისი მღვერებით მეფესთან წამოვიდა, დაჭერილი ლეკებიც თან წამოიყვანა, მეფის წინ წარსდგა და მოახსენა:

— ბატონო მეფეო! მცხეთაში ხელიკის ჯოგები დავაფრთხე, ზოგი დაიხოცნენ, ზოგი ჩვენ დავხოცეთ და ზოგიც აქ მოგვვართ.

მეფე მაშინვე მიხვდა რაში იყო საქმე და შესძახა გელას

—ვენაცვალე შენს ვაჟაკობას! შენ გელა კი არა, მგელი ხარ, მგელი ლეკებისა! ვიცი რა ხვლიკებიც არიან ეგენი!

მეფემ დიდი მადლობა უთხრა, ბატონიშვილის ბაღში გელას და მის მღევრებს სადილი გაუმართა და დიდის პატრვის ცემით გაისტუმრა შინ.

აი ამ ამბის შემდეგ ჩვენში ლეკებს „ხვლიკის ჯოგს“ უძახოდნენ, ეს სახელი ზედ გამოჰჩრილია მათზეო.

ერთხელ მეფე ერეკლესგან გელას შიკრიკი მოუვიდა და ბრძანება მოუტანა:—ამ მოკლე დროში მანდ ლეკები მოვლენ, ფიქრობენ ახალგორის და დღუშეთის აოხრებას. აბა შენ იცი, როგორ პასუხს გასცემ მტერს!—ამბის შეტყობის უმაღვე გელამ მღევრები შეკრიბა და მტრის დასახვედრათ მოემზადა. განვლო რამდენიმე ხანმა და ლეკები გამოჩნდნენ. გელა თავის მღევრებით დაესხა მათ და დახოც-გათანტა; ვინც დარჩა მიწაზე დაეცა და პატიობას თხოულობდა:—ჩვენი ბრალი არ არის, ჩვენი ბელადია დამნაშავე—სტიროდნენ ლეკები. გელამ აპატია, ტყვევები არ დახოცა და ერეკლე მეფეს წარუდგინა. მეფე გაოცდა და სთქვა:

—შვილო გიორგი! საქართველოს ყველა მხარეს შენისთანა თითო ერთგული გმირი რომ მყვანდეს, მაშინ მე ფიქრი აღარ მექნება, ჩვენ ველარავინ შეგვაშინებს და მოგვერევა.

—ოღონდაც, ოღონდაც, მეფეო! ღვთით გამრავლდებიან გმირები, ოღონდ შენ გვყვანდე ცოცხალი! მიუგო გელამ.

—ამინ, ამინ, შვილო! ღმერთმა გაამრავლოს შენისთანა ქართველები! და მათ შენსავით მოაყვანინოს გაბაწრული მტრები.

გავიდა რამდენიმე ხანი და ლეკები კვალად გამოჩნდნენ სოფ. ნატახტევთან, არაგვის ხეობაზე. აქედამ ესენი უნდა შესეოდნენ ამ მხრის სოფლებს და უნდა აეოხრებინათ. მერე წილკანს უნდა დასცემოდნენ. ლეკების განზრახვა გელამ შეიტყო, სწრაფად შეკრიბა თავისი მღევრები, ჩაიცვეს საომარი

ტანსაცმელი და საჩქაროდ გასწიეს მტრის დასახვედრათ არაგვის პირას—ქალაში, მტრის დასახვედრ ალაგს გმირები ჩამოხზდნენ, ცეცხლი დაანთეს და საომრად მზადება დაიწყეს. ამ დროს ქალაში გამოიარა ერთმა დიდმა ირემმა. გელამ ირემს თვალი მოჰკრა, თოფი ესროლა და მოკლა; ირემი იქვე ხეზედ ჩამოჰკიდეს. დაღამდა, გელას მღევრებს თითოეულათ ჩაეძინათ, მხოლოდ გელას არ ეძინა; იმან მოიხსნა იარაღი, გალესა დანა და ირემს დაუწყო გატყავება; ამასობაში შუალამემ მოაწია. ცეცხლი საკმარისად ანათებდა, მთვარიანი ღამე იყო, უცებ მტერი მოაწყდა გელას და ერთბაშად გარეშამო შამოერტყა. გელა საჩქაროთ წამოვარდა ფეხზედ და შეჰყვირა მტერს:

—ვინა ხართ?! აბა მობედეთ ახლოს, სულ ამ ღორის ქონით მოგთხუზნით!

ლეკებს ირემი ღორათ ეჩვენათ და ახლოს აღარ მოვიდნენ.

გელას ყვირილზე მღევრებს გაეღვიძათ; ესენი უცებ შეიმოსენ თოფ-იარაღში, გელამაც იარაღი შემოირტყა და გმირები შეებნენ ლეკებს. ომი მეტის მეტად ფიცხელი იყო; ქართველებმა სძლიეს ლეკებს, მრავალი ტყვე წაართვეს და გამარჯვებულნი გელა და იმის მღევრები დატყვევებული ლეკებით თბილისისკენ წამოვიდნენ. დიღომის მინდორთან ესენი შეხვდნენ ლეკების დიდ გუნდს. ეს ლეკებია დიღომს ჩუმათ დასაცვიან, სოფელი აუოხრებიათ და სოფლის აქეთ რამოდენიმე მწყემსი ბიჭები დაუჭერიათ და თან მიჰყავდათ; ლეკები მტკვარში უნდა გასულიყვნენ ავჭალისაკენ, სოფლების ცარცვა დაეწყოთ და ნაშოვრით დაღისტანისაკენ წასულიყვნენ.

ქართველ-ბიჭებმა გელა იცნეს და შეჰყვირეს:

—გელა, გვიშველეთ! ლეკებმა აგვაოხრეს! ტყვეთ მივყავართ! გელა და მისი მღევრები რაკი გაიგონებენ ამ ხმას, მაშინვე თოფის სროლას ასტეხენ; რამდენიმე გმირნი ხმალ ამოღებულნი გაექანებიან იქითკენ, სადაც ქართველი ტყვეები

არიან დაკავებულნი. დაიხსნიან მათ. ტყვეები ლონის და გვარ დაეხმარებიან გმირებს და ქართველები ლეკებს სასტიკათ დასცემენ. ლეკები არ ელოდენ ბრძოლას, ესენი აირვე დაირვეიან და გაქცევას სცდილობენ, მაგრამ ამოდ: გელა, მღევრები და წელანდელი ტყვეები ბევრს ლეკებს მოჰკლავენ და ბევრს დაატყვევებენ.

ამ გვარად გელამ ერთ გალაშქრებაში ორჯელ სხვა და სხვა ადგილს, სხვა და სხვა ლეკების გუნდი დაამარცხა, ორივე გამარჯვებაში დაჭერილი ტყვეები ერთად შეკრიბა და მეფეს წარუდგინა. მეფეს დიდი მადლობა უთქვამს გელასათვის.

ამის შემდეგ გელა გავზაენილი იყო კავთისხევის გზით მანგლისისკენ, ტყეში, სადაც ლეკები იმალებოდნენ და აქილამ გამოსუ სოფლებს სცარცვავდნენ და აოხრებდნენ. გელას თან გაჰყვნენ სხვა გმირებიც. მანგლისთან რომ მოვიდნენ, ლეკებს ლაუწყეს ძებნა და იმათ კვალს მალე მიაგნეს, ბოლოს ერთ ხევში ლეკები იპოვნეს და გაუმართეს ბრძოლა. ყველაზე მარდათ გელა ომობდა თურმე ცხენზე მჯდომი, ხმალ ამოდებული გელა პირდაპირ ლეკების გუნდთან მივიდა და ლეკების მოთავეს შეებრძოლა. გელას მიჰყვნენ სხვა მღვეარ-გმირებიც და ისე შეასუსტეს მტრის ძალი, რომ ლეკების ტანით ხევი გაიძსო თურმე. დაიჭრნენ მრავალნი ქართველნიც და მათ შორის გმირი გელაც, მაგრამ იმისი ქრილობა საშიში არ იყო.

ამ ომზე გელას ერთს მღვეართაგანს, რომელსაც ლექსების და შაირების შეთხზა სცოდნია, გელა ნათელაშვილზე გამოუთქვამს შემდეგი ლექსი:

ახლა ქება ჩამოვთვალათ ქართველთა გმირებისაო:
არაგვზე მტრები აშალეს, არაგვის ფშნების პირსაო,
მღვთის მეტმა არავინ იცის, საით უზამენ პირსაო.
გელამან გზასა გახედა: „მტერი თავს დაგვესხმისაო!“

ეს ბაზალელი გელაი ნაჭერი არის კლდისაო,
მოჯამაგირებს არიგებს, როგორც რომ მამა შვილსაო;
მოჯამაგირემ შეჭფიცა, ფიცი მალალი ღვთისაო;
გუშინ წინ ლორში ვიყავი, ბელადი ვნახე მტრისაო;

დავუჩოქე და ვესროლე, მოვარტყი გულის პირსაო!
— „შენ, ბიჭო, მარჯვედ ვერ გიკრავს! ვაი შენ გიორგისაო!
მაგ თოფის ამბავი ვიცი, თუ ვისმეს საღმე მოხვდება,
ფიცხლავე დასცემს ძირსაო“.

გიორგიმ მოსვენება ჰქნა, ტკბილათ აპირობს ძილსაო,
შუალამე რომ შეიქნა, ელვა შეიქნა ცისაო;
ლეკები თავზე დაეცნენ, კერძეულ გიორგისაო;
გიორგიმ წამოიწია და ლეკი ჩაიგდო ძარსაო;
ურჯულოს ხანჯალი დასცა, შაშვივით აღებს პირსაო;
პატარა ბიჭი გიორგი ცხარე ცრემლითა სტირსაო.
ბერუა ხანჯალსა ლესავს აღმასივითა ხდისაო;
— ბიჭო, რატომ არ მიშველი? თქვენნი ვარ, განა სხვისაო?!
გიორგი მანგლისს წავიდა, როგორც ბორბალი წყლისაო;
ისე აკაფა ლეკები, ვითა ტოტები ხისაო.
ბერუამ სიტყვა გამოთქვა, შაირი გამოდისაო.
მიადი ხელი-ხელს გადახვივით, პირობა შევკრათ ღვთისაო,
დიღმურ ბიჭებს გადავხედოთ, დაგვივლოთ მალლა ხმითაო;
ორი ურჯულო ბელადი ხვეისა პირსა ზისაო,
თოფი მთავრული უჭირავთ, კონდახი იფნის ხისაო.
გიორგიმ ხელი მოისო, ბეჭებში სისხლი სდისაო.
მანგლისს აქებენ ტაძარსა, ნაკეთი ქვითკირისაო,
შიგ ბევრი ლეკი აწყვია, ნახოცი გიორგისაო,
შიშით კაცი ვერ მოუვა, კბილებში მატლი სდისაო.
ასე ამბობდა გიორგი, ლაშქარში მეფისთვისაო!

ბოლოსა მოკლეს საწყალი, ლაშქარში მეფისთვისაო!
ლექსათ გამოვთქვი მე ქება ქართველთა გმირებისაო.

გელას მღევრების გარდა თავის მოჯამაგირე მელორეებიც დიდათ გაწვრთნილი ჰყავდა; ასწავლიდა მათ თოფის სროლას, ხმლისა და ხანჯლის ხმარებას და მტრის დამარცხებას და ესენიც მტრებს მუსრს ავლებდნენ თურმე. გელას მოჯამაგირეების ქება და გმირობა მრეღს ქართლის ხალხს სკოდნია. გელას ხელში მელორე გმირათ გარდაიქცეოდა.

როცა გელა ქრილობისგან მორჩა, ისევ თოფსა და ხმალს ხელი მოჰკიდა, ისევ ქვეყნის და მეფის სამსახური დაიწყო.

ამ დროს გელა ნათელაშვილს, მეფე ერეკლესგან გამოგზავნილი კაცი მოუვიდა და ამბავი მოუტანა:

—საქართველო დიდ განსაცდელში ვარდება! ძრიელი მტერი მოდის ჩვენს ასაოხრებლად და, აბა, შენ შენის მღევრებით მალე უნდა გამოცხადდე ჩვენს წინაო. გელამ საჩქაროთ დასრულა მეფის ბრძანება, წარსდგა ერეკლეს წინ და მოახსენა:

—ბატონო მეფეო, აჰა მოვედით! ჩვენ მზათა ვართ! მეფემ მიიღო; მათ ფიცი მისცეს ერთგულობაზე.

გელა და მისი მღევრები 1795 წლის ბრძოლაში გაწყდნენ გმირულათ გაატარა თავის ცხოვრება და გმირულათ მოკვდა გელა ნათელაშვილი.

1876 წ.

გიორგი მახათაძე.

ერთხელ საქართველოში ხმა გავარდა, სპარსეთის ყენი საქართველოს ასაოხრებლად მოდისო. მეფე ერეკლემ შეიტყო ეს თუ არა, მაშინათვე თბილისის სალაყბოზე ხალხი შეკრიბა და მტრის ამბავი გამოუცხადა:

—აბა, შვილებო, თქვენ იცით და თქვენმა ვაჟკაცობამ, როგორ მოიქცევით მტრის წინ და როგორ ასახელებთ მამა-პაპათა სახელს!

ხალხმა შესძახა:

—ოღონდ შენ ბძანდებოდე ცოცხალი და ჩვენი ფიქრი ნუ გაქვს, მეფეო! ჩვენ შენს წინაშე დავიხოცებით საქართველოსთვის.

—ოღონდაც, ოღონდაც! ბრძანა მეფე ერეკლემ; მაგრამ მაინც ეჭვი ჰქონდა, შინათ გამცემნი არვინ გამომიჩნდნენ და არ მიღალატონო, სამშობლო არ დამეღუპოსო.

ამ დროს ცალკე გადგა მეფე ერეკლეს შინა ყმა გიორგი და მეფეს ხმა მალლა შესძახა:

—ბატონო და მამაო მეფეო, ნება მიბოძეთ თქვენს ერთგულს ყმას, ჩემის ნებით რამოდენიმე ქალაქის ბიჭები შევკრიბო, მათგან ჯარის გუნდი შევადგინო და მერე სალაშქროთ ვიახლებით იქით, საითაც თქვენ დავგინიშნავთ.

—კეთილი! ძრიელ კარგი და ბედნიერი, შვილო გიორგი! თუ რამ სიკეთეს იზამ და მოახერხებ რასმეს, ეგ შენგან გამოჩნდება წინაშე მამულისა.

გიორგი მაშინათვე წასულა და რადგანაც მთელი ქალაქის ზალხი დამეგობრებული ჰყოლია, მალე ბევრი მეომარი ბიჭები შეუგროვებია და ამ ბიჭებით მეფის სასახლისაკენ წასულა. მეფისთვის მოუხსენებიათ, ეს და ეს კაცი გეახლათ მეომარ მღვერებითაო. მეფეს ძალაან გახარებია; გამოსულა მოაჯირზე და გიორგი რომ ჯარის წინ მდგომი დაუნახავს, აღტაცებით შეუძახნია:

—ვენაცვალე ჩემს ერთგულს სახლიშვილს გიორგის! ყველა გაქირებულ საქმეში მახათივით დავსობა ხოლმე!

ამბობენ, მეფისგან მახათის ხსენება ხალხს დაუხსომებია და გიორგისთვის „მახათი“ „მახათაძე“ დაურქმევია.

განგლო რამოდენიმე ხანმა და მართლაც სპარსეთის ყვინი-
დიდის ჯარით საქართველოში მოვიდა. გიორგი მახათაძე თავის
მდევერებით საომრად დაემზადა. ამბობენ, გიორგის ჯარში ქა-
რთველი ქალებიც ერივნენო: ვაშლოვნელი თამრო, წყნეთელი
თინა და წავკისელი მათა, სამივე გლეხის ქალები. ერეკლეს
მეფემ ბრძოლის დრო დაუნიშნა:

— იცი, შვილო გიორგი, შენ შენის მდევერებით იმ დროს
დაიწყობ ბრძოლას, როცა ბაირახტარი შენს ჯარისკენ მობრუნ-
დება და ბაირაღს მომართავს; მანამდის-კი ისე იყავით. თუ ვი-
ნიცობაა, ღმერთმა არ გვიწყალობა და მე მომალეს, მაშინ-კი
როგორც თქვენმა ჭკუამ გასჭრას ისე ეკვეთებით.

— კეთილი, დიდებულო ბატონო მეფევ!

ომი დაიწყეს. გიორგიმ ყველაფერი მეფის ბრძანებისამებრ
აღასრულა; როცა ბაირახტარი მისკენ მიბრუნდა, გიორგი თავისი
ჯარით ეკვეთა სპარსელებს; იბრძოლეს გმირულათ და მტერი
გააქციეს. ყვინს იმედი წაუხდა, შორიღამ უმზერდა ომს და
უკანასკნელად მოსულს ქართველთა ჯარის გმირულ ბრძო-
ლაზე მეტათ ჰკვირობდა. იგი განრისხდა და ბრძანა

— მთელ სპარსეთის ჯარს გავსწყვეტ და ჩვენ დამცემს-კი
მინც დავიჭერ და სპარსეთში ცოცხალს წავიყვან.

სხვა ხანებმა შესძახეს:

— ჭეშმარიტად, მაგეთი გმირი ჩვენს ხელთ უნდა იყოს!
გაოცებული ვართ მის გმირობისაგან; მოულოდნელათ დაგვეცა.
ჩვენ აქ დგომას ვეღარ შეეძლებთ. საქმე იმით დავაბოლოავთ,
რომ ეს ხელდახელ ცოცხალი დავიჭიროთ და სპარსეთში წა-
ვიდეთ. ერეკლეს წინ მალე გაგვიძნელდება ბრძოლა.

ყვინმა გიორგის დაჭერის ბძანება მისცა. სპარსთა ჯარის-
კაცები შეიკრიბნენ, მათ ყველა ხანები თავიანთ მოსამსახურე-
ებით დაემატნენ; ესენი ერთად გიორგის თავს დაეცნენ, დაი-
ჭირეს და დამალეს სადღაც; სპარსელები მალე აიყარნენ და

შუშისკენ წავიდნენ. ერეკლემ შეიტყო ეს ამბავი, აქეთ იქით კაცები აფრინა: გიორგის ძებნა დაუწყეს, მაგრამ ვერსად ნახეს; ერთ ალაგას იპოვნეს ერთი კაცის ტანი, რომელსაც გიორგის ტანსაცმელი ემოსა წამხდარს სახეზე მისივე ქუდი ეხურა. ქართველთ რა ნახეს ასეთი კაცის ტანი, იფიქრეს: სპარსელებს გიორგი მოუკლავთ და ახლა რაღას ვიზამთ? მკვდარი მიასვენეს ბოლნისისკენ და იქ დაასაფლავეს.

სპარსელები საქართველოდამ გადაიკარგნენ, გიორგიც თან წაიყვანეს, სპარსული ტანსაცმელი ჩააცვეს და მალე მისცეს სპარსელ გმირებსა და მეომრებს შორის უპირატესი ადგილი, რადგანაც მან დიდი გმირობა გამოიჩინა მალე ტარულაც უბოძეს.

გიორგიმ ყეინის წადილი მალე იგრძნო და ამიტომ ამანაც ოსტატურათ დაიწყო მოქმედება. სადაც-კი გაგზავნიდა საომრათ ყეინი გიორგის; სუყველგან გაიმარჯვა: ხორონისკენ, ავღანისკენ, ერთის სიტყვით საითაც-კი ეს გმირი წავიდა საომრათ, ყველგან სპარსელებმა გაიმარჯვეს. ყეინი ფიქრობდა და ოცნებობდა, გიორგი მახათადის დახმარებით საქართველოზედაც გავიმარჯვებოთ, ერეკლე ხანს ჩემს მუხლ ქვეშ დავაჩოქებო, მაგრამ თან ეჭვიც ეპარებოდა გულში: ქართველს ვერ ვენდობი! გიორგი ქართველია, მე იმედი არა მაქვს, საქართველო დამიმორჩილოს, როგორც სპარსეთის სხვა და სხვა ურჩი ხალხი დამიმორჩილა. ეს მოხერხდება მხოლოდ მაშინ, როცა გიორგის ისლამს მივალდებინებ, როცა გიორგი ქრისტეს მაგიერ აღისა და მაჰმადს იწამებს. ძაღლისაგან ბატკანი არ გამოვა. ყეინი ასეთ ფიქრებში იყო გართული; ამ დროს მასთან შემოვიდნენ სპარსეთის უმაღლესი ხანები და მოახსენეს შემდეგი:

— დიდებულო მზე და მთვარევ, ჩვენის გმირების თვალათ გურჯი გიორგი ითვლება. ეგ გმირთა გმირი აფსუსია რომ გურჯი იყოს და არა მაჰმადიანი. ჩვენ ვითხოვთ, გიორგი გა-

ათათროთ, რაღვანაც მის შემდეგ უფრო ერთგული იქნება, უფრო მეტს სამსახურს გაგვიწევს. თქვენ სთხოვეთ მას, თქვენ თხოვნას შეასრულებს.

—კეთილი! ბრძანა ყეინმა. მეც მაგას ვფიქრობდი. მეტი გზა არ არის, უნდა ესთხოვოთ.

ყეინმა დაიბარა გიორგი და გამოუცხადა:

—გიორგი, შენ ჩემი თხოვნა უნდა შეასრულო: შენ უნდა ჩვენი რჯული მიიღო. შენისთანა კაცი აფსუსია ქართველი იყო.

—ბატონო! შე ქართველი ვარ, ღორის ხორცი მიქამია, ახლაც ვქამ და, აბა, ჩემი თათრობა როგორ იქნება, რას იფარგებს! მიუგო გიორგიმ.

—არა უშავს რა! შენ ოღონდ გათათრდი და ყველაფერი გებატივება, ღორის ხორცი კი შემდეგში აღარ სქამო. მიუგო ყეინმა.

გიორგი გათათრდა; მეტი გზა აღარ იყო.

ყეინს ერთხელ წვეულობა ჰქონდა; იქ ყოფილან სპარსეთის ყველა გმირები და გიორგიც. ყეინს უთქვამს გიორგისთვის:

—გიორგი, შენ ეხლა თათარი ხარ და საქართველოზე რას იტყვი? ჩვენის გმირებით საქართველოზე რომ წავიდე, არეკლეს ვერ მოვერევით და საქართველოს ვერ ავიღებთ?

—დიდებულო მეფეო, ჯერ გათათრებაზე ვილაპარაკოთ და მერე საქართველოს აღებაზე.

—ძალიან კარგი, ვილაპარაკოთ! ბრძანა ყეინმა გიორგიმ დაიწყო:

—შე ისევ ის ქართველი ვარ, რაც აქობამდინ ვიყავი, და თქვენ თუმცა გამათათრეთ და თავიც მომპარსეთ, მაგრამ შე ისევ ქართველის სული მიღვია გულში, ისევ ერეკლეს და ჩემი სამშობლოს სიყვარული მაქვს და ქართველის სისხლი მიღულს

სხეულში. თუ გნებავთ ნამდვილი თათარი გავხდე, მაშინ ეს სულიც ამომხდეს, სისხლიც, ამის მაგიერ თათრის ჩამიდგით და აი მაშინ შეიძლება, თათარი ვიქმნე; თუ არა და ასე გათათრება როგორ იქმნება?

— ეს როგორ მოვახერხოთ მერე სული და ხორცი როგორ ამოგართვათ? ეს რომ მოხდეს, მაშინ ხომ მოკვდები, ამას ჩვენ ვერ ვიზამთ.

— ერთ თხოვნას თუ შემისრულებთ, მაშინ მე გასწავლით მაგას და მეც უსათუოდ გავთათრდები, ნამდვილი მუსულმანი გავხდები.

— აბა ბრძანე!

— მე გთხოვთ საქართველოში დაბრუნების ნება მომცეთ; იქ მე ბევრი მამულები მაქვს, რომელსაც დავეყიდი, ფულს ავიღებ, ჩემის ცოლშვილით აქ მოვალ და მალე აღვასრულებ თქვენს წადილს. ჩემი სული—ცოლი და სისხლი—შვილა საქართველოში მყავს და მე აქ შენთან როგორ ვიყო ერთგულად როგორ გავხდე მუსულმანათ, თქვენზე როგორ მქონდეს სული და გული? მომეცით ნება, საქართველოში წავიდე და მალე უკან მოვიდე; ჩემი დაუბრუნებლობა შეუძლებელია, რადგანაც თქვენ გვარს წყალობას და დიდებას მე სად ვპოვებ? აი მაშინ შევასრულებ თქვენს წადილს და თხოვნას, თქვენვე ბრძანეთ, საქართველოში და ერეკლეს წინაშე ამის ფასს რას ვპოვებ?

ყვინი დაფიქრდა და სხვათა რჩევით, გიორგის საქართველოში წასვლის ნება მისცა. რამდენიმე დღის შემდეგ გიორგი წამოვიდა საქართველოში, ყვინმა მას საჩუქრებიც უბოძა თან ფალავნები გამოაყოლა და წერილები სხვა და სხვა ხანებთან; სხვათა შორის წერილი შუშის ხანთან, განჯის და სხვების.

გიორგის, სპარსეთში ყოფნის დროს, სპარსული წერა-კითხვა ესწავლა. ამან იფიქრა, ვიდრე ამ წერილებს აქა იქ

გადავსცემ, მანამდის გაეხსნი და წავიკითხავ, გავიგებ თუ რას სწერს ყვინი. გიორგიმ დახსნა წერილები და წავიკითხა. შუშის ხანს სწერდა ყვინი: „ეს კაცი შენთან რომ მოვა, მაშინ შენ ყოველნაირი ღონისძიება იხმარე და ცნობები ჩამოართვი. შენი კაცები გაგზავნე საქართველოში, ერეკლე მეფეს შეუთვალე, ამ კაცის მამულები დაყიდოს, მის ფული და ამის ცოლშვილი შენთან გამოგზავნოს; თუ ეს არ ქმნა, მაშინ მე წავალ ჩემის ჯარით და საქართველოს ავიკლებ. თუ ამ კაცმა არ ქმნას ეს, მაშინ შეკარ და ისე გამომიგზავნე. ჩემი ბრძანება თუ არ შეასრულე, მაშინ შენი საქმე ერთობ გლახათ იქნება“. გიორგიმ მაღლი გადაუხადა ღმერთს, რომ სპარსული ანბანი ვისწავლეო, თუმცა ძნელათ, წვალებით, მაგრამ მაინც ვისწავლეო; კარგია, კაცმა ბევრ ენებზე იცოდეს წერა-კითხვა და ლაპარაკიო. გელამ წერილები შეინახა, არც ერთ ხანისთვის არ გარდაუცია და საქართველოში მალე ჩამოვიდა. საქართველოდამ ყვინის კაცები გაისტუმრა და ასე შესთვალა:

—დიდებულო ყვინო, შენ გინდოდა მე გაგეთათრებინე, ჩემით გესარგებლა და მე საქართველოს მოღალატეთ გამხდარიყავ. მე ერთგულად და კარგათ გემსახურე, მაგრამ ეს თქვენ არ შეიწყნარეთ და შუშის ხანს ჩემი შეკვრის წერილი მოსწერეთ, ამის შემდეგ მე სპარსეთში ველარ მნახავთ, მე ჩემს ქვეყანაში უნდა დავრჩე; აქაურები მე მკვდრეთით აღდგენილად მთვლიან, ახლა როგორც ვნებაეს, ისე მოიქეცი! მე ქართველების მტრად ვერ შევიქნები, ერეკლეს ვერ ვუღალატებ.

ყვინის კაცები წავიდნენ და ყველა ეს ამბები. დაწერილი ჩაუტანეს შაჰნ შაჰს. შაჰი დიდათ გაწყრა, მაგრამ რაღას იზამდა?

გიორგი კვალად დაუახლოვდა მეფე ერეკლეს და სპარსეთის შესახებ ბევრი რამ ცნობები აუწყა. ერეკლემ მაშინათვე სარდლები, გმირები და ჯარი შეჰყარა და თათბირი ჰქმნა,

თუ მტერს როგორ დაუხვდეთო. თათბირის შემდეგ საქმის შესრულებას შეუდგნენ. გიორგიმ, მეფე ერეკლეს ბრძანებით, დიდი ძალი მღევრები შეკრიბა; მღევრებით გაემართა კუკიის ზემოთ ერთ გორაკისაკენ, რადგანაც მტერს ამ მხრით ელოდნენ, ამ გორაკთან დაბინავდა გიორგი თავისის მღევრებით; ამიტომ ამ გორაკისთვის მაშინ გიორგის მღევრებს „მახათა“ დაურქმევიათ და ამ მთას დღევანდლამდე „მახათას“ უწოდებენ. რამოდენიმე დღის შემდეგ მტერი მოვიდა; მათ პირველად გიორგი თავის მღევრებით შეება. ამ დროს ქალაქის ოთხივე კუთხივ ბატონიშვილები მდგარან ჯარით, მაგრამ ამათ მტერთან ომი არ შეხვედრიათ.

გიორგის თავის მღევრებით გაუმარჯვნია და მთლად განუდევნია ლეკთა ჯარი. გიორგის ასეთ გამარჯობამ მეფე ერეკლე და იმის სარდლები დიდათ გააკვირვა. ერეკლე მეფეს უთქვამს:

— ვენაცვალე ჩემს ერთგულს გიორგას! ჩემ შვილებში არ გავცვლი იმის ხმალსაო.

ზემოხსენებულის გარდა, გიორგის მახათაძის გვარის დარქმევაზე ასეც ამბობენ: გიორგის „მახათაძე“ იმიტომ დაარქვეს, რომ გიორგის მამა მახათის მკეთებელი იყო.

ასეც უწყიდნენ: როცა გიორგი თავის მღევრებით კუკიის გორისკენ მიდიოდა, მაშინ იმან ერეკლე მეფეს ფიცი მისცა, მე კუკიის გორაზე ფეხ უცვლელად ვიდგები, მტრის ლოდინში ვიქნები და ქალაქში ფეხს არ მოვდგამო. გიორგის პირობა აღუსრულებია, მართლაც ფეხ უცვლელად მდგარა იქ, მაგრამ ერთ მღევართაგანს წალა გახეცია, მახათი მოსდომებია დასაკერავად და ამიტომ ერთი მღევარი თბილისში ჩამოსულა მახათის და კანაფის წასაღებად. ვითომც ამისთვის დარქმევი ქალაქლებისაგან გიორგის „მახათაძე“.

ამ ომის შემდგომაც გიორგი მახათაძე მხნეთ და ერთ-

გულად ემსახურებოდა მეფეს, და ერეკლეს ერთგულ და საყვარელ პირათ ითვლებოდა, ხშირად მთიულეთში მოგზაურობდა და მხედრობაში სწრთენიდა მთიულებს.

აღა-მაჰმად ხანის ომში გიორგი გმირულათ იბრძოდა, მაგრამ რას უზამდა აუარებელს მტერს? ამ ომში გიორგი მახათაძემ სამასს არაგველებთან ერთად თავი დასდვა სამშობლოსთვის. ჩვენს ხალხს იმის მოკვლაზე შემდეგი ლექსი გამოუთქვამს:

შენ დედა ჩემო თინაო,
ველარ მოგიველ შინაო!
შესანდობელი დალიე
ღამაზი გიორგისაო!
გიორგი მეფის გაზდილი
ველარ წამოვა შინაო:
თათრებს შეაკვდა ომშია*),
ბეჭებში სისხლი სდისაო!
ვაჰ შენსა გიორგისაო!
ვარსკვლავი მოსწყდა ცისაო.
სამოთხეში წაიყვანენ
მამულის უვილსა გმირსაო,
ოქროს საჯდომსა დაუდგმენ,
ერთხელ არ დასმენ ძირსაო,
გარშამო ანგელოზები
ნანას ეტყვიან ტკბილსაო,
კრწანსის მთისა ძირსაო**).

*) ვარიანტი: მტერსა შეაკვდა მეფისთვის.

**) ვარიანტი: მახათის მთისა ძირსაო.

ია ვარდებით მოჰფენენ
მის საფლავისა პირსაო
მახათის მთაზე დამარხვენ
ერთხელ არ დადგმენ ძირსაო.

ამბობენ, გიორგი მახათაძე კარგი მომღერალიც იყოვო,
იცოდა სხვა და სხვა საკრავების დაკვრა, ნამეტურ სალამურისა.

ზემოხსენებულ ომების გარდა გიორგი მახათაძეს ბევრს
სხვა ომებშიაც მიუღია მონაწილობა, ნამეტურ ასპინძის და
ჯავათ ხანის ომში.

1867 წ.

X შავი ორშაბათი, ანუ „ყეინობა“

საქართველოს შტრებს მეფე ერეკლე სასტიკად სდევნიდა.
ერთხელ მეფემ ხალხი შეჰყარა სალაცხოზე და გამოუცხადა
შემდეგი:

— გიცხადებთ ყველას მამაშვილოურათ: თუ ვისმეს ქვეყნის
ორგულობა შევამჩნიე და გაუგე, სასტიკათ დავსჯი. პატივე-
ბას არავინ ელოდეს.

ოღონდაც, ოღონდაც! მაგრე იქმნეს, მეფეო! ნურავის
აპატივებთ. შეჰყვირა ხალხმა და თანვე ისმოდა: — მოლალატეს
ძირში უნდა ამოვაძროთ ენა, საკირეში ჩავაგდოთ! — ჯერ სა-
ქვეყნოთ შევარცხვინოთ, ვირზე შევსვათ, თავზე ლაფი დავა-
სხათ, პირზე მური, ქალაქის ქუჩებზე ვატაროთ და მერე
დავსაჯოთ. — ვინც ორგულობას და ლალატს დაუწყებს თავის
ქვეყანას, ყველა იმ პირებს წინდაწინვე საქოლაფი უნდა აუ-
გოთ, საქოლაფი... და ათასს ამ გვარ სასჯელს უქადდა ხალხი

მოლალატეებს. მეფე ერეკლეს ყველამ ერთგულობის ფიცი მისცა. მეფემ დაიმედდა და სასახლეში წაბრძანდა. თბილისში ყველგან დიდი მხიარულობა გაიმართა: ქუჩები ჩირაღდნებით გააჩაღეს, ეკლესიებში ზარებს რეკავდნენ, მეფემ წყალობა გასცა. ყველას უხაროდა, მეფე ერეკლემ მთელ ერს ფიცი ჩამოართვა, არავინ ულალატეებს საქართველოსაო, დღეის შემდეგ ჩვენში ლალატი მოსპობილი იქნებაო; ქვეყანა გაიხარებს, ხალხი წელში გამაგრდება, უმტერო ქვეყანას არა უშავსრაო. შინაური მტერი გარეულზე უფრო ძრიელია, რადგანაც შინაური მტერი ჩუპია, საიდუმლოა, გარეული-კი აშკარა პირდაპარიაო.

გავიდა რამდენიმე ხანი. მეფე ერეკლესთან ორი ძრიელი კაცები მოვიდნენ საჩივლელად, მეფემ საქმე გაურჩია და მოჩივართ მორიგება სთხოვა. ერთმა ამათგანმა არ მოიწონა მეფის გადაწყვეტილობა და კანონზე გადადგომა დასწამა. ეს პირი გადაემტერა, გულში ძვირი ჩაინერგა, მალე თანამოაზრეებიც იშოვნა და ერეკლე მეფის წინააღმდეგ ძრიელი გუნდი შეადგინა; ამ მოლალატეთა რიცხვში ტფილისის ვაჭარ-მოქალაქენი ერივნენ. ეს ენა სარსალა მოლალატენი ჩვენს მეფეს საიდუმლოდ მტრობდნენ და ლალატობდნენ. ერეკლე მეფეს ამათ მიუსიეს მტრები, რომელთაც წინ მიუძღოდნენ, ამხნევებდნენ და ეუბნებოდნენ, ერეკლეს არაფერი ძალა აქვსო.

რამდენიმე ხნის შემდეგ საქართველოში შიკრიკი მოვიდა და მეფეს მოახსენა: საქართველოში ყვინი მობრძანდება, თქვენთან ომი სურს, მოემზადეთო.

—ძრიელ კარგი, მობრძანდეს! მიუგო მეფემ.

შიკრიკი წავიდა, ერეკლეს პასუხი ყვინს მოახსენეს; ყვინი განრისხდა და სთქვა:

—ვერ უყურებთ ერეკლეს?! მუქართ მითვლის მობრძანდესო! დაიცადოს, მე უჩვენებ იმას სეირს: მივბძანდები სა

ქართველოში.—მართლაც ყენი საქართველოზე წამოვიდა და შეება მეფე ერეკლეს. პირველად ქართველებმა სძლიეს, ბოლოს-კი სპარსელებმა გაიმარჯვეს. მტერს დიდად ეხმარებოდნენ შინათ გამცემნი; ესენი ყენს აძლევდნენ ყოველ გვარ ცნობას და გეგმას. საქართველოს დიდი უბედურება მოაწვა. სპარსელები ხალხს მეტად აწუხებდნენ; სახლებში უცვივდებოდნენ და სახლის ავეჯეულობას და პირუტყვს სტაცებდნენ, ქალებს და კაცებს კარგ ტანსამოს ხდიდნენ; ქალაქის დუქან-ბაზარი ააოხრეს, ვაჭრებს დუქნებიდგან ართმევდნენ რაც-კი მოეწონებოდათ; გზაში და ხიდებზე კაცები დააყენეს, გამვლელ-გამომვლელს ჯიბეებს უჩხრეკავდნენ და თუ რამეს უპოვნიდნენ, ართმევდნენ; ეკკლესიებს ბილწავდნენ და აქა იქ კიდევ დაიწყეს ტაძრების ქცევა, ავლაბრის ხიდის გვერდით ღვთისმშობლის ეკკლესია წაართვეს ქართველებს და ჯამედ გადააკეთეს. ჩვენებს საქმე მეტად გაუჭირდათ. ერთს დღეს ქართველებმა კრება და თათბირი ჰქმნეს, თუ სპარსელებს რა მოუხერხოთო.

ერთმა გამოჩენილმა გმირმა სთქვა:

—ვიდრე ჩვენ შინათ გამცემლებს არ მოვსპობთ, მანამდის მტერზე ვერ გავიმარჯვებთ! ამ აზრს ყველა დაემოწმა. მეფემ ბრძანა:

—იყიას მაგრე! ჯერ შინა მტრები მოვსპოთ და მერე გარეშე მტერს შევებათ.

—სწორედ ასე უნდა იქნეს, ბატონო მეფე! სთქვა კრებამ, ამ ყრილობის შემდეგ საქმის შესრულებას შეუდგნენ. ჯერ შინათ გამცემ მტრებს ქინქლაოზა კაცები მიუგზავნეს და ერთ სახლში ვახშმათ დაჰპატიჟეს; გამცემთ გაეხარდათ, სიამოვნებით წავიდნენ, იქნება იქ სხვა რამე ახალი ამბავი შევიტყოთ და სპარსელებს ვაცნობოთო. ვახშმის დროს გამცემელნი ქართველებმა დახოცეს; შუა ღამე რომ შეიქმნა, ჩვენები დაეცნენ სპარსელების სადგომებს. მოულოდნელ სპარსელებს თავზარი

დაეცათ, შიშით აღარ იცოდნენ რა ექმნათ. ქართველებმა გათენებამდინ გაჟლიტეს სპარსელები; ვინც გადარჩა ისინიც დაიჭირეს და შეარცხვინეს: ზოგს ღორის ხორცი აჭამეს, ზოგი ვირზე შესვეს, ზოგს ლაფი დაასხეს, ზოგს ვინ იცის რა უყვეს და თანაც ეუბნებოდნენ:—ესეც ცოტა არის თქვენთვის! თქვე უსინიდისოებო, რას გვემართლებოდით!

მალე ქართველებმა თბილისი გაასუფთავეს სპარსელები-საგან. ხალხმა მოშენება იწყო, ვაჭრობა და ხელობა ისევ აყვავდა, დაქცეულნი ისევ აშენდნენ და ხალხმა ძლივს თავისუფლად ამოისუნთქა. გასულა რამოდენიმე ხანი და მოახლოვებულა ის დღე, როდესაც სპარსელნი ქართველებს დაეცნენ, ესე იგი დიდმარხვის პირველი ორაშბათი: ქალაქის ბიჭებს, გამოსაჯავრებლად, ამ დღეს ერთი კაცი ყეინივით შეუმოსავთ და ცხენზე შეუსვამთ; მოურსავს რამოდენიმე როგორც ყეინის მხლებელნი, დაუწყათ ქუჩა ქუჩა სიარული ხალხის წინაშე მასხარობა და ისეორეე საქმეების ჩადენა, რასაც სპარსნი სჩადიოდნენ. ხალხი ამათ მასხარათ იღებდა, დასცინოდა, ლანძღავდა, ნიშნათ იმისა ვითომც სპარსეთის ყეინზე იყრიდნენ ჯავრს.

ეს სეირი მეფე ერეკლემაც ნახა და ბევრი იცინა თურმე:

—ეგრე, ეგრე, ყოველთვის უსჯულოების მტერი იყავით! ყოველ წელიწადს, მაგ დღეს ყეინი შესვით ვირზე და ქალაქში ატარეთ, სპარსთა გამოსაჯავრებლად.

აი ამ დროდამ დაწესებული საქართველოში ყეინობა, რომელიც ჩვენს დრომდისაც იქმნა მოღწეული, ხოლო ცვლილებით.

ამბობენ: მაშინ ქართველებს შინაო გამცემნი რომ არ ჰყოლოდათ, სპარსელები ვერაფერს გააწყობდნენ. მეფე ერეკლეს მტრებმა უწინამძღვრეს სპარსელებს და ურჩიეს, რომ თფილიას სპარსელები დიდმარხვის პირველ ორაშბათს დასცემოდნენ.

—კვირას ქრისტიანების აღების ღამეა,—აუწყეს შინათ გამცემლებმა სპარსელებს:—იმ ღამეს ხალხი იქეიფებს, გათენებამდინ არ დაიძინებენ; გათენებისას-კი ღვინით ნასვამნი ღრმა ძილის მიეცებიან. ჩვენ ამით დრო მოვიგოთ თავზე დავეცეთ და გავიმარჯვოთ, ისინი ვერაფერს გააწყობენ.

ასეთი რჩევა მისცეს მტრებს შინათ გამცემლებმა და ამით მოიგეს კიდეც, მაგრამ ეს მოვება მათ დიდხანს არ შერჩენიათ—ქართველებმა სამაგიერო გადაუხადეს.

იმ დღეს, როცა შინაურის მტრის მეოხებით შაჰი შემოვიდა საქართველოში და ქართველებს მოულოდნელად თავზე დაეცა, იმ დღეს ხალხმა „შავი ორშაბათი“ უწოდა.

ამაზე გამოუთქვამთ შემდეგი ლექსი*).

ყენს გაუწყრეს თფილისში სიონის მღვთისმშობელია,
ისე გაუწყდეს თათრები, ველარსად ვნახო მვლელია.

ყენი გაგიჟებული დარბოდეს მთა და ველია;

ნისს მკედლის მყრალ ლეშსა სწიწნიდნენ ტურა, მელა და
მგელია.

აღა-მაჰმად ხანის მოსვლა საქართველოში.

მეთექვსმეტე საუკუნის შემდეგ, ასეთი შავი დღე საქართველოს არას დროს არ დასდგომია, როგორც მეთვრამეტე საუკუნის დამლეკს (1795 წელს), ხოლო აღა-მაჰმად ხანისაგან დაადგა. საინტერესოა შევიტყუოთ—თუ ვისი დახმარებით დამართა მტერმა ასე გაება და სუშანელი დღე ჩვენ სამშობლო ქვეყანას. ამ შავი დღეების შესახებ ხალხი იხსენებს სსვა და სსვა ზეპირ-ამბებს და ამ ამბის ცოდნა დღევანდლამდე დარჩე-

*) ეს ლექსი სრულად ვერავისგან ვერ შევიტყუე, უნდა იცოდეს-კი ვინმემ.

ნილა ჩვენში. აი რა გადმოძვეს ჩვენმა მოსუცებულმა და თვით
ინაკლი ქეთის მოლაღატე პანის ფ. აზრუმანაშვილის შვილმა,
რომლის მამას ინაკლის და საქართველოს მტრებთან მონაწილეობა
ქტინია.

როდესაც ხოჯა ალა-მაჰმად ხანი გაბატონდა სპარსეთში,
მაშინ ეს ავი კაცი თავის ძლიერითა და გამხეცებულის მხედ-
რობით საქართველოსკენ გამოემგზავრა. ალა-მაჰმად ხანი დასა-
ქურისებული იყო და ამიტომ უფრო გამხეცებულ-გაავკაცებული.

როგორც მოგეხსენებათ, გზაში სპარსეთის ჯარმა დიდი
გაქივრება გამოიარა, რადგანაც ალა-მაჰმად ხანს ჯარისათვის
საგძალი არ წამოუღია და უთქვამს:

— აქედამ იქით წასადები ჩვენ არაფერი გვაქვს, იქიდან-კი
ბევრი!

ჯარი სპარსეთიდან მსუბუქად წამოსულა; ის ქონიათ ფი-
ქრში, საცა დაგვიღამდება, იქვე ხალხის ცარცვას დავიწყებთო.
სპარსეთის ჯარი რომ შემოვიდა ძველ სომხეთის სამხრეთ მხა-
რეში, საგძალი შემოაკლდათ და დაიწყეს სოფლებში სიარული
და ძარცვა. იქით მხრის სოფლებში კიდევ იკვებავდნენ თავსა,
მაგრამ როცა ერევანს გამოსცილდნენ საქმე გაუფუჭდათ,
რადგან ერევნის აქეთ უფრო ქრისტიანები იყვნენ და ესენი
აქა-იქ ტყეებში დამალულნი და დახიზნული იყვნენ. სოფლები-
კი ხალხს ცარიელი დაეტოვებინა. ასე ამ წვალებით, შიმშილით
და ვაებით ბოროტმა ალა-მაჰმადმა ერთს განჯის მახლობელ
სახანომდე მოადწია; ამ სახანოს „ჯავან შორი“ ერქვა რომელ-
საც მფლობელობდა ერთი ვილაც იბრაიმ ხანი. ეს იბრაიმ ხანი
თათარი იყო, მაგრამ ერეკლე მეფეს მორჩილობდა. იბრაიმი
თავის ხალხით ერთს ციხეში იყო დახიზნული და გამაგრებული;
იმას ალა-მაჰმად ხანმა მოციქულები გაუგზავნა და ასე შეუთვალა:

— ჯარისთვის სადგომი ადგილი მომეცით და მე თქვენ
არაფერს გიზამთ.

იბრაიმ ხანმა უბასუხა:

მე ერეკლეს ვერ ეუღალატებ! როგორც გენებოს ისე მოიქეცი. გნებავს შემები და შეგემბები.

მაჰმად ხანი გაბრაზდა, მარა ვერა გააწყო რა.

რამოდენიმე დღის შემდეგ ალა-მაჰმად ხანის ჯარი დიდ გაქივრებაში შთავარდა, საომარი მასალა შემოაკლდა და იმასდა ცდილობდა, როგორმე თავი ერჩინა, და რამე საშვალეობა მოენახა, ან უკან დაბრუნებულ იყვნენ და ან საქართველოსკენ გამოეღაშქრათ; მაგრამ ერთობ დასუსტებული, დამშეულნი და ძალ-ღონეს მოკლებულნი იყვნენ, გალაშქრება აღარ შეეძლოთ. ამბობენ ამის გამო ალა-მაჰმად ხანმა საქართველოზე გალაშქრება და თფილისის აღება გულისამ ამოილო და უკან დაბრუნება გადასწყვიტაო.

იმ დროს ყარაბაღში სცხოვრობდა თფილისიდან ვაქცეული ოთხი კაცი: პირველი ვიდაც ბებუთოვი, მეორე ბრმა მირუაშვილი, მესამე არზუმანაშვილი ფანოზა და მეოთხე ვიდაც იოვანე. ამათ ტფილისში ბევრი სისაძაგლე ჩაუდენიათ. მეფე ერეკლეს ბრძანებით, ესენი ნარიყალის საპატიმროში უნდა დაემწყვდიათ, მაგრამ ამათ ეს განზრახვა შეუტყვიათ და მაშინათვე ყარაბაღისკენ მოუკურცხლიათ. ირაკლიმ შიკრიკი გაგზავნა და წიგნი გაატანა ყარაბაღის და ჯავანშირის ხანთან; წიგნში ეწერა, ქალაქიდან ოთხი კაცი გამოიქცა მაქეთ, დამიჭირეთ და აქ გამომიგზავნეთო.

შიკრიკი თურმე იმ ოთხ კაცს გზაში დაუჭერიათ, გაუცარცვავთ და ის წიგნიც წაუკითხავთ. ამათ უთქვამთ:

— ჩვენი დაჭერა უნდა მეფე ირაკლისა! ჩვენ გადუხდით იმას სამაგიეროს.

ერეკლეს მტრებმა შიკრიკი წაიყვანეს და წავიდნენ ჯერ განჯის ხანთან, რომელსაც ყოველი ამბავი აცნობეს და მერე ალა მაჰმად ხანთან მივიდნენ და ქალაქის და მეფე ერეკლეს მდგომარეობა დაწვრილები თშეატყობინეს და თანვე სთხოვეს წამო-

ბრძანდით ქალაქის ასაოხრებლად. ალა-მაჰმად ხანმა უარი უთხრა:
— არ შემიძლიან! თუმცა დიდ-ძალი ჯარი მახლავს თანა, მაგრამ ჩემი ჯარი მშიერია და უძლური.

ერეკლეს მტრებმა მიუგეს:

— შიში ნუ გაქვს! ჩვენ მოგცემთ შემწეობას და გზას გიჩვენებთ, თუ საიღამ უფრო ადვილათ შეიძლება ქალაქის აოხრება და ირაკლი მეფის ტახტის დამხობა. ჯარისთვის საგძალს დღესვე ვიშოვნით ფიქრი ნუ გაქვსთ, ჩვენ თქვენი ერთგულნი ვართ.

ამ ბოროტმა პირებმა დაიყოლიეს ალა-მაჰმად ხანი, და საქართველოსკენ დასძრეს და მოიყვანეს თფილისის ასაოხრებლად. მაჰმად ხანს ირაკლის მტრები და ორი სომხის მელიქი გზას უჩვენებდნენ და დარიგებას აძლევდნენ და თფილისშიაც გვერდს ახლდნენ. თფილისის აღების დროს პირველად სომხის ვაჭრებმა გამოუცხადეს დამორჩილება სპარსეთის ყვინს, დანარჩენი, თუ როგორ ააოხრეს სპარსელებმა თფილისი, ეს ყველას გაგონილი აქვს.

მეფე ერეკლეს მტრებმა აისრულეს წადლი, ქალაქი ხოჯა მაჰმადს ააოხრებინეს, მაგრამ არც ამ მტრებს შერჩენიათ თავიანთი ავ-კაცობა; მტრების საქმეები და გაცენა ხალხს სკოდნია და ამიტომ ქართველებს ეს ქვეყნის და მეფის მტერნი მოუკლავთ და მათი ტანი ცხენის კუდზე მოუბამთ.

პირველად ეს ამბავი ერთ სომხისგან გავიდა; იმან-კი ისე მითხრა, ვითომრცხსეხული პირები ალა-მაჰმად ხანას გაჟეჟოდნენ და სპარსეთში დასახლებულიყვნენ. შემდეგ ში-კი ამ გვარად აწავის-გან არ გამოგონა.

სადასში ის აწრია დაწინილი, რომ თფილისი ამ ოთხი მტრის მეოხებით აიდესო, თორემ ალა-მაჰმად ხანი ქალაქსე წამოსულას ადარ აზარებდა, რადგან ამას გამარჯვების იმედი არ ჰქონია და ჯარის სპარსეთში წასასვლელად ემზადებოდა.

მეფე ირაკლის და ყეინის ჭიდაობა.

ერთხელ მეფე ერეკლე ავად იყო და წამლობდა: გარეშა მოპრავალი მკურნალი და დოსტაქარი ეხვია, მაგრამ მეფე უკვდა არ შეიქნა და თანდათან სწუხდებოდა. მეფის ავადმყოფობას დიდი სიამოვნებით უმზერდა თფილისში მყოფი სპარსეთის ვალლი. ერთს დღეს ვალლი ეახლა მეფეს და მოახსენა:

—დიდებულო მეფევ! თუ ნებას მომცემთ, მე სპარსეთის ყეინს შიკრიკს გაუგზავნი და ვსთხოვ თქვენთვის კარგი მკურნალები და დოსტაქრები გამოგზავნოს.

—გმადლობთ, ჩემო მეგობარო! იმედი მაქვს, მალე ფეხზე წამოვდგე, ასე გასინჯე წამლებს აღარ ვხმარობ, უბძანა მეფემ.

ვალლს ცოტა არ იყოს ეწყინა მეფისაგან უარის თქმა, მაგრამ რას იზამდა! მეფის ნახვის შემდეგ, ვალლმა საჩქაროდ დაღისტანის ლეკებს შეატყობინა, ერეკლე მეფე ავად არის და თუ გინდათ საქართველო ააოხროთ, ამაზე უკეთესს დროს ვეღარ ნახავთო; ეცადეთ, მალე წამოდით და აიკელით ყველაფერიო. აბა, დაეჩქარეთ, დროზე მოდიოო.

ლეკებს ამ ამბავმა სიხარულით გული აუფანცქალა; ისინი გამოეჩქარნენ საქართველოსკენ და ვიღრე საზღვრამდე მოვიდოდნენ, მანამდინ მეფე ერეკლემ კიდევ შეიტყო და აუწყა ხალხს:

—დაღისტანის ლეკები საქართველოს ასაოხრებელად მოდიან.

—რას ბრძანებთ, მეფეო?! ჰკითხა ხალხმა!

—ლეკები უფერელისკენ გადმოსულან; ჩემი ავადმყოფობა გაუვიათ და ამ იმედით წამოსულან. საწყლები! მე ეხლავე წამოვდგები ფეხზე და წინ დასახვედრათ მოვემზადები. თქვენ ფიქრი ნუ გაქვსთ! ბრძანა მეფემ.

მეორე დღეს მეფემ მეომრების შეკრება ბრძანა და ისინიც მალე შეიკრიბნენ. მეფე ლოგინიდან წამობრძანდა და ჯარით გაემგზავრა თელავისაკენ: აქაც შეკრება ჯარი და მერე წავიდნენ სადაც მტერს ელოდნენ. მალე მტერიც მოვიდა და ბრძოლა შეიქმნა, მაგრამ მტერმა ვერაფერი გააწყო; ქართველებმა გაიმარჯვეს და ლეკებს სულ მუსრი აღინეს. ამ ომზე შემდეგი ლექსი გამოუთქვამთ:

ერეკლემ, ჩვენმა ბატონმა, შეჰყარა დიდი ჯარია.
ალაზანს გადო ხიდეგი, ზედ მიდის ჩვენი ჯარია,
ალაზანს გაღმა გავედით, პატარა ნაბახჩარია,
შიგ დამალულან მტერები, უსჯულო ლეკის ჯარია.
მივედით და გავაქციეთ, როგორც ნადირი ტყისაო...

გამარჯვების შემდეგ მეფე ერეკლემ ალაზნის პირს მოსვენება ინება, ჯარმაც შეისვენა. შემდეგ მეჯლიში გამართეს; ომში დახოცილ გმირებთათვის სამღთოები შესწირეს, თელავის ღვთისმშობელს შესაწირავი მიაართვეს, მრავალ ქვრივებს, ობლებს და ღარიბებს მოწყალება უბოძეს, გამარჯვებისთვის ღმერთს მადლობა შესწირეს. მეჯლისში გმირები შექეიფიანდნენ; ყაშყა ორბელიანი იქ იყო და ბენიას ეხუმრებოდა. ყაშყა და ბენია სადილის დროს ერთმანერთს გაეშაირნენ და გმირებს აღხენდნენ. ლხინის შემდეგ ბენიამ ყაშყა, ორბელიანს უთხრა:

—ყაშყა, ამდენი ხალხის ხოცვას მეფეებმა და ხანებმა თვით რომ იჭიდავონ უფრო კარგი არ იქნება?

—რალა ფიქრი უნდა! მაგრამ მეფენი ამას არ იკადრებენ. —მიუგო ყაშყამ. მეფე ერეკლემ ამათ საუბარს ყური მოჰკრა და დაიხსომა კიდევ.

მეჯლისის შემდეგ მეფე თავის ამალით თფილისში წამობრძანდა.

მცირე ხნის შემდეგ ირაკლი თფილისიდან ბორჯომისკენ გაემგზავრა, ოსმალებთან საომრად. ოსმალებს ლეკები შველოდნენ. მოხდა მეტად ფიცხელი ომი, რომელშიაც ერეკლე მეფემ და მისმა გმირებმა ვაჟკაცურად იომეს, ჩვენმა გმირებმა კობტა ბელადი დაკოდეს, ერეკლე შეება ბელადს და თავი მოსჭრა. ქართველებმა ოსმალნი დასცეს და განდევნეს, მერე პირობა ჩამოართვეს, რომ ბორჯომისკენ ფეხი არ გადმოედგათ.

ამ ომში ქართველები უფრო ლეკებს ხოცავდნენ, რადგანაც ომის თავი მიზეზი ესენი იყვნენ. აქ დიდი გმირობა გამოიჩინენ ჭობისხეველებმა და ქეიშხელებმა, ამ ომზე გამოთქვეს ლექსი.

კობტა ბელადო, რასა იქმ, რას იქნევ შენსა ხმალსაო?
ერეკლემ მოგკლა ძაღლივით, ველარ იღებდი ხმასაო.
ძაღლო გაიქეც, უშველე ოსმალებს აწყურის მთასაო!
ლეკები აყროლებულნი ყრიან მთასა და ბარსაო.

კობტა ბელადის მოკვლით მეფემ გაითქვა სახელი, ყველა ჰკვირობდა მეფის გმირობას, მეფე ერეკლეს ბრძოლას მეომარნი თვალს ადევნებდნენ და იმისაგან იღებდნენ მაგალითს. თვით მეფე ასწავლიდა მეომრებს იარაღის ხმარებას, მთიულეთში რომ მოუხდებოდა წასვლა თუშ-ფშავ-ხევსურებს სწრთენიდა საომრად, გლეხ კაცებსაც ასწავლიდა იარაღის ხმარებას და ამათ თავად-აზნაურობაზე მეტს ყურადღებას აქცევდა რადგანაც თავად-აზნაურნი უფრო დახელოვნებული იყვნენ. გლეხები სწავლის შემდეგ თავად-აზნაურობას კიდევ სჯობნიდნენ, რადგანაც მეფე ძლიერ უყვარდათ და სცდილობდნენ მისთვის სამსახურის გაწევას, ესენი სამაგალითოდ იბრძოდნენ ომში და ამათი გმირობა ყველას აკვირვებდა. ერეკლე მეფის ასეთ მფარველობაზე, გლეხებმა შემდეგი ლექსი გამოთქვეს:

ბატონი მეფე გვიცოცხლოს, ერეკლე ჩვენი გმირო, მტერს წინ წაუვალთ უულადათ, რაზმში იქნება პირო; უიმისოთ ჩვენი ბიჭობა იქნება გასაჭირო, მტერი მოგვივა, დავგზოცავს როგორც ჟამი და ჭირო.

ერეკლე მეფემ თავის სიცოცხლეში ბევრი ომები გადინა; ამის თვალ წინ ბევრი გმირები მომკვდარა, ბევრი ვაჟკაცი გამოსალმებია თავის საყვარელს საქართველოს, თავის საყვარელს მეფეს—პატარა კახს, თავის ტოლამხანაგებს. ომში საქართველოს საუკეთესო ძალა სწყდებოდა, მეფე ყოველ ომის გადახდის შემდეგ, ყველა გმირები შვილებსავე თითოეულად ჩამოსთვლიდა, ყველა გმირების სახელი იცოდა. ომში თუ რომელიმე გმირს მოუკლავდენ; მეფეს ცრემლი წამოუვიდოდა თვალებიდან, გამოუდგებოდა გმირის მკვლელს და მინამდინ არ დასცხრებოდა, მინამ სამაგიეროს არ გადაუხდიდა; მაშინ თავისთავს არ ზოგავდა. მეფე ხშირად იმარჯვებდა მტერზე, მაგრამ გმირების რიცხვი თანდათან უმცირდებოდა; ეს მეტად აწუხებდა მეფეს.

ოსმალებთან ომის შემდეგ, სპარსეთის ყეინმა ერეკლე მეფეს შიკრიკი განოუგზავნა, ამა და ამ დროს საქართველოზე მოვდივარ და მზათ იყავი ომისთვის. ერეკლე მეფემ საჩქაროდ სარდლები და გმირები შეკრიბა და თათბირი ჰქნა თუ სპარსელებს რა პასუხი გავსცეთო, აზრით დასკვნეს, ეგების რამენაირ ოსტატობით ამ ომს თავი დავახწიოთო, მეფე ერეკლემ ბრძანა:

— მე ვიცი ყეინის გულის ტკივილი! მე დავაკმაყოფილებ მის ღრძო გულსა და შემდეგ ამისა ჭიდაობაში გამოვიხმობ. გამოვა უარს არ იტყვის. ხომ. იცით, ამპარტავანი თათარია!

ყრილობას მეფის აზრი ძრიელ მოეწონა. ერეკლემ განაგრძო:

— საქმე ახლა იმაშია, თუ ვინ გავგზავნოთ იმისთანა, რომ არ შეგვარცხვინოს და საკადრისი სიტყვა-პასუხი მისცეს ყვინს?

თათბირის შემდეგ ბენია და ყაშყა ამოირჩიეს და გავგზავნეს სპარსეთში ყვინის წინაშე. მეფემ ამათ პირად თხოვნის გარდა წიგნი გაატანა.

ბენია და ყაშყა ჩავიდნენ სპარსეთში და წარსდგნენ ყვინის წინაშე. ყვინმა რა ნახა ორი მასხარა, გაიცინა და ჰკითხა;

— გურჯისტანის ერეკლემ თქვენ გამოგვგზავნათ ჩემთან?

— დიალ! თუმცა ჩვენ თქვენი ღირსი არა ვართ, მაგრამ ჩვენზე პირველი კაცები ვინ არიან საქართველოში, რომ ჩვენ არ გამოგვეგზავნე ბრწყინვალე მზისა და მთვარის წინაშე?!

— მაშ კარგი! ახლა მითხარით, რა ამბავი მომიტანეთ?

— ერეკლე მეფის წიგნი მოგართვით. ჯერ ის ინებეთ და წაიკითხეთ; ამბავს მერე მოგახსენებთ. ყვინმა წიგნი წაიკითხა და სთქვა:

— ერი ჰა ერეკლეს კაი ოხუნჯობა დაუწყია! ამას რას იწერება ჰკითხა მოციქულებს.

— რას იწერება და თქვენის თავის დაკვრას, ძმობას მამაშვილობას, მეგობრობას და მუხლის მოღრეკას.

— აქ მაგაებს ვერა ვხედავთ მაგაებს თქვენ ამბობთ,

— ნება გვიბოძეთ, მზე და მთვარეო, რამოდენიმე სიტყვა მოგახსენოთ,

— ჩქარა სთქვით, თქვენ მასხარა ვიაურებო!

ყაშყამ დაიწყო:

— დიდებულო მზე და მთვარე! ერეკლემ თქვენი ერთგულობის მეოხებით, რუსები შეიძულა. რუსები კარს ადგნენ მეგობრობას სთხოვდნენ, სპარსელებთან დახმარებას, ერეკლემ არ ქნა: ჩენს მამას არ უღალატებო; მე მეგობარიც მყავს და მამაცო. რუსები ამის გამო გაწყურენ, გაგულისხმდნენ ახლა

მტრობენ კიდევცა და თქვენც ამ დროს ერეკლეს მოსისხლეთ უჩნდებით, განა შესაძლოა, ამისთანა საქმე თქვენის სიმართლის მოყვარულის გულისაგან მოხდეს?

ყეინმა გაიღიმა, თვალები გააჭყიტა და სთქვა საჩქაროდ:

— ქეშმარიტად, მე სიმართლის მოყვარე ვარ! ვალლის სიტყვას დავენდე; ერეკლეს შესახებ ვალლი სხვას მწერს, თქვენ-კი სხვას ამბობთ. თუ თქვენ მართალი ხართ, მაშინ მე ერეკლესთან სამტრო არა მაქვს რა.

— ვალლი სტყუის: ის თქვენ გლალატობს, ვალლიმ თქვენი სჯული ჰგმო: ღვინოს სვამს, ღორის ხორცს სჭამს და ბევრს სხვა ავკაცობას ჩადის; ერეკლე არცხვენს და ვალლი ერეკლეს ამიტომ ემტერება და აბეზღებს თქვენის უმაღლესობის წინაშე.

— კარგი, კარგი! მე ვუჩვენებ ვალლის ღალატს ისეთი მწარე ღღე' დავაყენო, რომ მალე იმის ხსენებაც აღარ იყოს. შეხედე რაებს ჩადის? თავის ქორებით ძმებს შუა მტრობას აგდებს. გურჯისტანის ჯავრით მედღე და ღამე აღარ მძინავს და თურმე სულ უბრალოდ, სულ ტყუილად.

— მეც რამე უნდა მოგასენო, დიბებულო მზე და მთვარე: უთხრა ბენიამ.

— სთქვი, რაც გინდა!

— ჩვენ მეფეს იერუსალიმის შეიხ-ისლამისგან წერილი მოუვიდა, შვიდი წლის შემდეგ მთელი ღუნია დაილუპებაო. არამც და არამც ხალხი აღარ დახოცოთ, თორემ რაც დედამიწაზე ჭიანჭველებიასულ გველებათ გადიქცევიან და ხალხს და გვესევიანო. მე სიზმარში ორი ანგელოზი მომევილინა და მი-თხრა, სამი წლის შემდეგ შიმშილი დაიწყებაო. ჩვენს შეიხ-ისლამს მოჩვენებია, მეხუთე წელს ზღვები დედამიწას მოსქდებიან და ხმელეთი წყლით დაიფარებაო. მთები ღრიალს დაიწყებენ, მერე დაინთქმებიან, ყველაფერი გასწორდება, მზე და მთვარე გაქრება, პირუტყვიც სულ დაიხოცებაო.

ყვინი შეშინდა... მერე სთქვა:

— აი ამბები ამისთანა უნდა, როგორც ბენია ამბობს! ყაშყამ, მოახსენა:

— იმიტომ, დიდებულო მზე და მთვარევე ერეკლე მეფემ შემოგითვალა, ომს თავი დავანებოთ, უბრალოთ სისხლს ნუ დავღვრით! მე და შენ რა გვაქვს საჩხუბარი და სადავოა? ჩვენ ისეც ცოდვის შვილები ვართ, ბევრი სისხლი გვიღვრია, ბევრი ცოდვები მიგვიძღვის, სხვას მაინც ნულარ ჩავიდენტო, მოვილაპარაკოთ, პირობა დავსდვათ და მერე ბრძოლის ველზედ ჩვენ ვიჭიდაოთო და ამით გადაწყდეს საქმეო. თუ ამას არ ისურვებთ და ჩვენსკენ საომრათ წამოხვალთ, ვერას გააწყობთ; მე რუსეთს მივემხრობი, იმათი ჯარი ახლოს არის, ჩვენს ქვეყანაში სამს დღეში მოვლენ და საქმეს ისე გაგიხდიან, რომ მგონი შინ მოამბეც აღარავინ წაგივიდესო. თუ ომი გნებავს, მობრძანდი, მეტი რა გაეწყობა! მე-კი შენთან მეგობრობის მეტი არაფერი მაქვსო.

ყვინი ერეკლეს წინადადებაზე თანახმა გახდა, ბენია და ყაშყა გამოსიტუმრა ერეკლესთან და დააბარა, მე ჩემის მოჭიდავე ფალავანებით ამა და ამდროს თქვენსას გიახლებით.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ ყვინი თავის ფალავანებით სპარსეთიდან საქართველოში ჩამოვიდა, ერეკლე მეფე ყვინს საქართველოს საზღვარზე მიეგება. ყვინი და მეფე ერთმანეთს მიესალმენ, მეგობრულად დაიწყეს საუბარი, ერეკლემ კაი მასპინძლობა გაუწია. ლხინის შემდეგ ჭიდაობის შესახებ; სუბარი ჩამოვარდა. ყვინმა სთქვა:

— თუ მე დაგძლიო, შენ ბორჩალოზე, განჯაზე და ერევანზე ხელი აიღე, თუ შენ დამძლიე, რაც გნებავს ის მოხვე! ერეკლე მეფემ მიუგო:

— მე ადგილებს არა გთხოვ. თუ მე დაგძლიო, მაშინ მიბოძე შენი ქამარ ხანჯალი, ასი აქლები საქონლით დატვირ-

თული და ქართველი ტყვეები, რომელნიც თქვენთან გახლავან სპარსეთში.

ძალიან კარგი! მიუგო ყეინმა.

ამათ შეკრეს პირობა, დანიშნეს დღე დასაქიდაო ალაგი. —სამეფო ბაღში დანიშნულ დღეს საქიდავო ალაგი ხალხებით მორთეს, ყველა დიდებული იქ შეიკრიბნენ, ზურნა დააკრევიანეს და ყეინმა და ირაკლიმ დაიწყეს ქიდაობა. ცოტა ხნის შემდეგ ერეკლემ დასცა ყეინი. ზურნა დაჩუმდა... მოქიდავენი წამოდგნენ და ერთმანეთს მიესალმენ. ყეინმა იმ წამსვე თავისი ქამარ ხანჯალი თავისივე ხელით შემოართყა წელზე ერეკლე მეფეს. ამის შემდეგ აქიდავეს სპარსთა და ქართველთა ფაღვანები. ქიდაობის შენმდეგ გაიმართა მეჯლისი.

ყეინმა სპარსეთში შიკრიკი გაგზავნა და შეუთვალა: რაც მანდ ქართველი ტყვეებია და აგრეთვე ასი აქლემი სპარსული საქონლით დატვირთული საჩქაროდ გამოგზავნეთ. ყეინმა წავლის დროს მეფე ერეკლეს შეეხვეწა, შენ რუსებს ნუ შემოუშვებ და ჩვენ ყოველთვის თქვენი დამხმარებელი ვიქნებითო. ერეკლე მეფემ სიტყვა მისცა, რუსებთან საქმეს არ დავიჭერო. ყეინმა მადლობა უთხრა და წავიდა სპარსეთში.

ამ ქიდაობაზე ხალხს შემდეგი ლექსი გამოუთქვამს:

ერეკლემ დასცა ყეინი, მეფეა ქართველისაო,
პატარა კახი მუდამ ჟამს გამძლები არის მტრისაო,
საითაც მიდის და მოდის ლურჯაზე კოხტად ზისაო,
თოფი და ხმალი მხარს აკრავს, მტერსა დაჰხოცავს ღვთისაო!

ჰოი, პატარა ბატონო, ერეკლე მეფის ძისაო?
ყმა შენი ღმერთსა გავედრებ, რომ ძალი მოგცეს მტრისაო.
ვით სპარსეთიდგან დაიხსენ ტყვენი მრავალნი ხნისაო,
მის მაგიერი გამჩენმა მოგცეს მუქაფი ღვთისაო.

ბატონი ჩვენი ირაკლი დღეს არის გამარჯვებული;
მთელი სპარსეთი შეიძრა, არიან შეძრწუნებული;
ყარსიდამ დარუბანდამდი მტერი ჰყავს დამონებული,
სხვა არა თქმულა მეფევი მისებრივ თავდადებული.

უძლიერესი მეფეთა, შემკული ყოვლის ფრითაო,
წმიდა ნინოი შემწედ ჰყავს, დალისტანს ებრძვის ხმლითაო,
სადაც რომ მტერი აღუნჩდა, დაიმორჩილა თვითაო,
ასე ყოფილა ყოველ ჟამს, ასეც იქნება ღვითაო!..

ყვინმა თავის წასვლის შემდეგ ყოველისფერი დაპირება
აღასრულა, სპარსეთში ჰყრობილი ქართველები სამშობლოში
დააბრუნა, და საქონელიც გამოგზავნა. ყვინიდან მოსული სა-
ქონელი მეფე ირაკლიმ სულ საწყალ ხალხს დაურიგა და სო-
ფელშიაც გაუგზავნა ღარიბებისთვის. მეფე ირაკლი ძრიელ
გულ-მოწყალე და ღარიბის შემბრალეებელი იყო, ხალხს იგი
ძრიელ უყვარდა.

ხალხმა ირაკლის უწოდა: „მამა ობოლთა და ღარიბთა“.

997.929

4551

947.922

ფ. 551

ფანსი ოკრი შაჟარი